TESTAREA PSIHOLOGICA (PERSONALITATEA)
SINTEZĂ

Lect. Univ. dr. Gabriela Popescu

Cap. 1. Importanța psihodiagnozei în psihologie

1. 3. Diagnoza personalității. Generalități

Termenii persoană şi personalitate au trecut prin numeroase şi variate încercări de descriere şi definire ştiințifică, semnalate de diverşi autori din istoria psihologiei, după cum arăta şi P. Fraisse. Personalitatea, ca totalitate psihologică ce caracterizează şi diferențiază un individ, reprezintă o preocupare la fel de veche ca şi specia umană, aşa cum preciza Ralph Linton (R. Linton, 1968).

Termenul persoană desemnează individul uman concret iar personalitatea poate fi considerată o construcție teoretică elaborată de psihologie în scopul înțelegerii şi explicării - la nivelul teoriei ştiințifice - a modalității de ființare şi funcționare ce caracterizează organismul psihofiziologic pe care îl numim persoană umană (I. Dafinoiu, 2007).

Analizând numeroasele definiții ale personalității, Perron a constatat următoarele caractristici dominante ale acesteia: globalitatea (personalitatea cuiva este constituită din ansamblul de caracteristici care permit descrierea acestei persoane, identificarea ei printre celelalte) coerența (majoritatea teoriilor postuleaza ideea existenței unei anume organizări şi interdependențe a elementelor componente ale personalității), permanența (stabilitatea) temporală (dacă personalitatea este un sistem funcțional, în virtutea coerenței sale, acesta generează legi de organizare a căror actiune este permanentă).

O definiție care include cel mai bine aceste caracteristici este cea dată de Allport:,,Personalitatea este organizarea dinamică în cadrul individului a acelor sisteme psihofizice care determină gândirea şi comportamentul său caracteristic" (Allport. 1981, p. 40).

Scopurile principale ale teoriilor ştiințifice asupra personalității sunt: descrierea conduitei prin apelul la diverse taxonomii, explicarea respectivei conduite prin utilizarea informațiilor referitoare la influențele de diverse tipuri (ereditare şi de mediu) şi predicția conduitei în situații tipice. Având în vedere interacțiunea dintre teorie şi metode, putem afirma că obiectivele metodelor de evaluare ale personalității sunt aceleaşi - descrierea, explicarea şi predicția. Astfel, cercetarea personalității trebuie să se concentreze pe diferențele individuale care au o mare semnificație în relațiile cotidiene stabilite între oameni, ceea ce ne permite studierea interacțiunilor dintre factori sau trăsături şi situațiile concrete în care este plasat individul, precum şi realizarea unor predicții diferențiate valide.

1. 4. Între nomotetic şi idiografic

În psihologie, abordarea nomotetică are ca obiectiv studierea a ceea ce indivizii au în comun, permițând identificarea trăsăturilor sau tipurilor de personalitate şi contribuind astfel la elaborarea unei structuri ipotetice a personalității umane. Printre adepții acetei orientări enumerăm pe Cattell, Eysensk, precum şi behavioriştii.

Perspectiva idiografică analizează individul în globalitatea sa, luând în considerare toate componentele care intră în interacțiune, promovând o abordare dinamică (de exemplu, analiza parcursului vieții). Printre reprezentanții acestei orientăm menționăm pe Allport, Freud, Piaget.

Încercând o îmbinare a celor două perspective, G. Allport considera că teoriile personalității şi metodele de evaluare, trebuie să găsească un anume echilibru între cele două direcții: ,,Psihologia personalității nu este exclusiv nomotetică, nici exclusiv idiografică. Ea caută un echilibru între cele două extreme" (Allport, 1981, p. 32).

1. 5. Rolul trăsăturilor de personalitate şi a situațiilor în determinarea comportamentului

Explicarea structurilor comportamentale care stau la baza reactivității diferențiate a indivizilor în diferite situații, a fost realizată fie prin abordarea trăsăturilor de personalitate, fie prin luarea în considerație a situației respective.

Autori cum sunt Allport, Eysenck şi Cattell oferă explicațiile referitoare la diagnoza comportamentală pornind de la *trăsătură*, considerată o predispoziție de a răspunde în acelaşi mod în fața unor stimuli similari. Astfel, deşi există o variabilitate situațională, pot fi decelate anumite invariante comportamentale care redau trăsătura. Reprezentanții acestei orientări au făcut distincția dintre trăsătură, ca predispoziție stabilă de răspuns şi stare, ca fenomen tranzitoriu, efemer. Pentru a se respecta această distincție, în formularea itemilor din unele chestionare de personalitate, se cer subiecților să diferențieze răspunsurile în funcție de comportamentul lor tipic ("în general") şi cel prezent ("astăzi, în prezent").

Mischel, adept al orientării situaționiste, promovând o teorie a învățării sociale, conform căreia persoanele asimilează comportamentele în contextul răspunsurilor la anumite *situații*, iar predictorii comportamentului unui individ sunt legați de experiența anterioară persoanelor respective în situații similare.

Abordările *interacționiste* au plecat chiar de la dezbaterile dintre aceste două orientări majore şi au fost promovate de autori cum sunt Bandura, Mischel, Magnusson, Strelau. Această perspectivă prezintă necesitatea de a lua în considerație interacțiunea dinamică dintre caracteristicile subiecților şi caractersiticile situațiilor. În aceste modele un rol important îl deține individul care interpretează situația, îşi apreciază performanța şi strategiile de adaptare la situație, iar coping-ul (raportul adaptare – control) a devenit un concept central al acestor orientări. Modelele interacționiste oferă explicații pornind de la un triplu determinism: dimensiunea psihologică, socială, dar şi cea biologică (de exemplu, reacțiile psihofiziologice generate de stres) (I. Dafinoiu, 2007).

1.6. Aspecte deontologice ale cercetării şi evaluării personalității

Activitățile de cercetare şi evaluare a personalității pot ridica unele probleme etice datorită eventualelor conflicte între valori din următoarele categorii (I. Dafinoiu, 2007):

- protecția drepturilor individului versus liberatea cercetării ştiințifice;
- protecția drepturilor indivizilor versus căutarea de informații noi a omului de ştiință;
- protecția drepturilor individului versus nevoia societății de progres ştiințific;
- dreptul de evoluție a omului de ştiință versus normele sociale referitoare la tratamentul oamenilor oamenilor, libertatea persoanei şi protecția intimității.

În condițiile în care intervențiile psihologului, indiferent dacă este vorba de cercetare, evaluare, sau altă activitate specifică, au implicații etice, acesta este obligat să-i informeze pe ceilalți asupra consecințelor şi eventualelor riscuri.

Aspecte ale activității științifice care pot antrena probleme etice

Demersurile de cercetare şi evaluare a personalității pot ridica unele probleme etice datorită eventualelor conflicte între valori din următoarele categorii (I. Dafinoiu, 2007):

- protecția drepturilor individului versus liberatea cercetării științifice;
- protecția drepturilor indivizilor versus căutarea de informații noi a omului de știință;
- protecția drepturilor individului versus nevoia societății de progres științific;
- dreptul de evoluție a omului de știință versus normele sociale referitoare la tratamentul oamenilor oamenilor, libertatea persoanei şi protecția intimității.

a) Formularea problemelor sau ipotezelor cercetării. În această etapă cele mai multe probleme apar la formularea unor ipoteze de lucru legate de dotarea ereditară sau de diferențele interrasiale, întrucât astfel de enunțuri pot fi considerate discriminatorii.

b) *Organizarea cercetării şi tratamentul participanților* În stabilirea etapelor şi a condițiilor cercetării un aspect important este păstrarea confidențialității informațiilor obținute şi respectarea nevoii subiecților de a-şi proteja intimitatea, atunci când au de răspuns la întrebări legate de probleme delicate, sensibile (de exemplu, comportamentul abuziv față de copil).

c) *Contextul instituțional*, sau cadrul în care se desfăşoară cercetarea poate influența viața subiecților participanți, existând riscul ca unele informații obținute în timpul cercetării să fie folosite împotriva acestora.

d) *Interprerarea şi aplicarea rezultatelor cercetării.* În acest caz, este ridicată problema este utilizarea rezultatelor cercetării în alte scopuri decât cele declarate inițial, aceasta implicând necesitatea ca cercetătorul să ia în considerație, chiar de la început, modalitățile de utilizare a rezultatelor.

I. Dafinoiu, atrage atenția asupra unor *probleme etice în cercetarea psihologică şi în activitatea de evaluare a personalității (2007)*

a) Intimitatea; întrucât testele de personalitate permit obținerea unor itnformații semnificative privind sentimentele şi atitudinile subiecților investigați, psihologul trebuie să respecte demnitatea acestora şi dreptul la confidențialitate.

b) Respectarea demnității persoanei evaluate psihologic este corelată cu aspectele legate de intimitate. În această problemă, recomandările se referă la găsirea unui echilibru între caracterul intruziv al unor întrebări şi beneficiul obținut prin răspunsurile obținute la aceste întrebări. Pentru a nu avea situații de evitare a unor itemi, pentru elaborarea unui chestionar, se pot face studii premergătoare, anchete pilot prin care să fie identificate întrebările respinse de respondenți.

c) Consimțământul informat se referă la corectitudine, la principiul conform căruia cercetarea trebuie să se bazeze pe un contract neexploatativ şi reciproc, un adevărat contract social stabilit între cercetător şi subiect. Persoana participantă la cercetare este bine să fie informată, chiar de la început asupra costurilor, riscurilor şi beneficiilor acestui demers.

d) Înşelarea subiecților, se produce, în viziunea autorului român atunci când subiectul investigat nu este conştient de ceea ce se urmăreşte în investigație, ca dimensiune vizată, prin parcurgerea itemilor respectivi.

e) Confidențialitatea este o problemă ce apare, nu doar la datele obținute prin evaluarea personalității, ci şi legat de orice informație comunicată psihologului şcolar sau consilierului. În plus, în selecția personalului scopul evaluării este cel de încadrare

a individului într-o insituție, fiind vorba de un potențial conflict între individ şi instituție. De asemenea, psihologul trebuie să-şi asume responsabiliatea de a comunica indivizilor rezultatele cercetării astfel încât să fie bine înțelese şi corect evaluate de beneficiari.

1.7. Cerințe generale şi etape în elaborarea testelor de personalitate

M. Minulescu arăta că elaborarea unei probe de evaluare a personalității îl pune pe psiholog în fața a două probleme principale (M. Minulescu, 1996) :

1. definirea constructului sau a trăsăturii ce va fi evaluată prin proba respectivă;

2. construirea itemilor ce vor fi incluşi în chestionar şi care au relevanță pentru pentru trăsătura vizată.

Autoarea română descrie principalele etape care se derulează în procesul laborios de construcție a unei probe de evaluarea personalității, împreună cu principalele dificultăți ce pot apărea, dar şi posibilitățile de înlăturare a acestora.

1. În etapa de elaborare şi construcție, un moment important este reprezentat de tipul de probă ce va fi elaborată, alegere care este dependentă de două aspecte, pe de o parte, scopul testării, pe de altă parte, domeniul în care va fi folosit (evaluare clinică, orientare şcolară şi profesională, selecție profesională, psihoterapie).

2. După elaborarea unui prim test de itemi urmează o aplicare experimentală a acestora, prin care se urmăreşte identificarea acelor factori care pot afecta fidelitatea testului, deci a surselor de eroare. Evitarea acestor surse de eroare poate fi realizată prin următoarele strategii: standardizarea corectă a instructajului şi a condițiilor de răspuns; elaborarea unor scale de validare a testului (prin care să se evite efectul de dezirabilitate socială, exagerarea sau siminuarea unor simptome cuprinse în itemi); elaborarea unor exemple introductive, prin care ne asigurăm că au fost înțelese solicitările testului.

Experimentarea presupune şi validarea statistică preliminară, în care se elimină itemii care sunt lipsiți de omogenitate, nu au semnificație pentru trăsătura vizată de test, aceste demersuri având ca finalități următoarele: stabilirea gradului de dificultate al itemilor; stabilirea grilei de răspunsuri prin care sunt repartizate corect răspunsurile în funcție de diferite posibilități; stabilirea capacității de discriminare a itemilor.

Principlalele obiective ale acestei etape sunt următoarele: cele legate de eliminarea itemilor care nu sunt adecvați pentru scopul propus, stabilirea ordinii itemilor în funcție de gradul de dificultate şi de tipul răspunsurilor (nu vor fi aranjați itemi foarte mulți la care răspunsul este da sau nu), itemi care implică răspunsuri legate de dezirabilitatea socială.

3. Etalonarea testului este realizată în etapa finală, în care forma finală a testului este aplicată unui eşantion de subiecți, urmărindu-se aplicarea instructajului, a exemplelor, experimentarea limitei de timp a testului.

1.8. Strategiile de construire a chestionarelor de personalitate

Pornind de la modalitatea de construire şi selectare a itemilor, principalele strategii de construire a chestionarelor sunt (M. Minulescu, 1996):

1. Metoda intuitivă (rațională) îi solicită cercetătorului experiența de viață şi cea profesională, legate de psihologia umană şi de conținuturile psihice implicate de trăsătura țintă, întrucât va decide care vor fi itemii conținuți de test, astfel încât comportamentele descrise în itemi să fie relevante pentru respectiva trăsătură.

2. Metoda empirică (strategia criteriului extern) presupune o selecție a itemilor pe baza relației empirice dintre itemi şi măsura criteriu specifică, pe baza relației empirice dintre itemi şi un criteriu exterior.
3. Metoda anlizei factoriale este centată pe criteriul intern, şi presupune apelul la tehnici statistice prin care sunt identificați factorii care determină variația semnificativă a comportamentului, şi prin care sunt construite scalele pentru a fi definite psihologic şi evaluați factorii respectivi.

În activitatea de construcție a itemilor autorii se confruntă cu diferite probleme, de a căror rezolvare depinde valoarea diagnostică a probei ce va fi realizată în final. Printre cele mai importante probleme M. Minulescu aminteşte:

- strategiile generale de construire a itemilor, în special problema limbajului;
- relația dintre item şi trăsătură;
- carectristicile de suprafață ale itemilor;
- caracteristicile semantice ale itemilor;
- carcteristici psihometrice.

Strategiile generale de construire a itemilor. Angleitner, Ostendorf şi John, într-un studiu realizat în 1990, au ajuns la concluzia că în problema limbajului folosit în construcția itemilor din testele de personalitate, se poate recurge la 3 modalități:

- Realizarea unei taxonomii a tipurilor de caracteristici de personalitate care se regăsesc la nivelul limbajului natural (adjective, substantive, adverbe, verbe): trăsături stabile; stări şi dispoziții psihice; activități; roluri sociale, relații şi efecte sociale; abilități şi talente; caracteristici care țin de prezența fizică.
- Specificarea unor criterii de excludere: termenii care nu se aplică la toți indivizii nu sunt relevanți pentru personalitate; termeni care se referă la originea geografică, naționalitate, identități profesionale sau legate de o anumită profesie; termeni care se referă doar la o parte din persoană; termeni a căror implicație pentru personalitate este metaforică şi neprecisă.
- Elaborarea unei grile de identificare prin care se exclud acei termeni care nu se potrivesc în propozițiile-criteriu: „Cât de ....sunt?”, „Cât de ....s-a comportat?”, „Este X..................?”, „Poți să spui că X este un ....?”, „...........lui X este remarcabilă.”, „Prezintă X.........?”

Relația item-trăsătură. În construirea itemilor corespunzători trăsăturilor şi conținuturilor psihologice, este necesară o permanentă raportare a itemului la validitatea sa discriminativă. În acest scop, sunt necesare următoarele:

- definirea explicită a trăsăturii, din perspectiva unei teorii strucurale din care să reiasă şi importanța pentru viață a diferențelor interindividuale generate de dimensiunea psihică respectivă.
- pentru a genera itemi care să fie acceptați, tolerați de subiecți, se recomandă folosirea unor loturi de subiecți pentru fiecare categorie de itemi, selecția fiind realizată prin acordul stabilit între un număr de persoane-judecători privind gradul de relevanță al conținutului itemului pentru trăsătură.
- conținutul itemului trebuie să fie cât mai explicit şi să includă aspecte relevanate ale contextului situațional.

Angleitner propune o taxonomie a relațiilor posibile între item şi trăsătură, taxonomie structurată astfel: descrieri de reacții, atribute ale trăsăturii, dorințe şi trebuințe, fapte biografice, atitudini, reacții ale altora, itemi bizari.

Caracteristici de suprafață ale itemilor.

Formele de răspuns la item pot fi integrate unor comportamente verbale înalt standardizate, provocate de stimuli verbali. Răspunsurile pot fi exprimate în reacții de tip dihotomic (Da sau Nu, Adevărat sau Fals), trihotomic (Da-Nu-Nu ştiu, sau Întotdeauna-Uneori-Niciodată), sau prin apelul la o scală de tip Likert, cu 4, 5, 6 sau 7 variante de răspuns.

Forma itemului se fereră la lungimea itemului, complexitatea sintactică a propoziției sau frazei din item, care trebuie să fie corelate cu modul în care se face prelucrarea itemului de către subiectul care va răspunde

În concluzie, cele mai importante aspecte ale structurii de suprafață ale itemilor sunt: lungimea (numărul de cuvinte, litere, propoziții), complexitatea (care creşte odată cu numărul de negații, trecerea de la diateza pasivă, timpul trecut, referința personală), formatul al itemului care este dat de propoziție şi de tipul de răspuns.

Caracteristici semantice ale itemilor. Procesele cognitive implicate răspunsul la itemi pot fi simplificate sau îngreunate, de următoarele caracteristici semantice: comprehensibilitatea (cât de uşor poate fi înțeles), ambiguitatea (atribuirea mai multor înțelesuri), nivelul de abstractizare (o informație abstractizată solicită o procesare laborioasă), gradul de referință personală (informația care include direct şi semnificativ pe subiect) evaluarea (măsura dezirabilității sociale a conținutului itemului) .

Caracterstici psihometrice În cercetările care au avut ca obiectiv aceste caracteristici parametrii vizaţi au fost următorii: media ca măsură a tendinței centrale, varianța, stabilitatea ca măsură a gradului în care subiecții au acelaşi răspuns la retstare, corelația item-test ca determinare a capacității de discriminare a fiecărui item. Stabilirea formei finale a unui test de personalitate în urma experimentării pe loturi de subiecți, presupune stabilirea caracteristicilor psihometrice ale probei: calculul validității, compararea caracteristicilor şi valorii psihodiagnostice a două sau mai multe chestionare, studii prin care să se determine dependența stabilității şi a validității interne a itemilor de anumite carcateristici ce țin construcția itemilor (M. Minulescu, 1996).

Cap. 2. Testele de personalitate

Ca instrumente *obiective*, testele sunt uni sau bidimensionale şi multidimensionale. Conținutul lor se referă, tematic mai ales, la o serie de probleme complexe, cum ar fi: adaptarea, structurile formative şi de prim ordin ale intereselor, implicația latentă a atitudinilor în comportamente şi mentalitate (dorințele şi aspirațiile legate de atitudini şi de interese), temperamentul cu activismul său specific şi caracterul în care se condensează structuri evaluative şi controlul personal al conduitelor, gradul lor moralitate şi adaptare la cerințele vieții şi la condițiile existențiale.

O altă caracteristică importantă a testelor de personalitate se referă la faptul că testele pot fi *analitice* sau *sintetice*; cele care sunt analitice se referă la o singură caracteristică de personalitate (sau la două sau trei). În astfel de cazuri, itemii sunt meniți să patrundă în profunzime şi sunt saturați în toate caracteristicile potențiale ale structurii de personalitate implicată în analiza diagnostică. Din categoria testelor sintetice amintim testele proiective, teste ce au fost adesea criticate, mai ales datorită modului de interpretare a răspunsurilor pe care le provoacă, răspunsuri ce sunt, de fapt, mai profund reprezentative pentru subiectul testat. (U. Şchiopu, 2002)

2.1.Atitudinea subiecților în fața testelor de personalitate

Un fenomen frecvent întâlnit, la aplicarea testelor de personalitate, cu excepția celor proiective, este cel prin care subiecții au o atitudine mai deosebită, care se manifestă prin a se prezenta cum cred ca ar dori cel ce-l investighează. Acest fenomen intră în categoria aşa-numitului, *efect de fațadă*, care este descris de încercarea de a se prezenta într-o lumină favorabilă. Această conduită poate lua trei forme:

- tendința de a se manifesta aşa cum, în genere, ar trebui să fie;
- să pară că este la fel cu cei de vârsta lui;
- dorința de a părea aşa cum este văzută pozitiv o persoană cu statutul său; fiind vorba de efectul de bună reputație prin care subiectul dă răspunsuri la fel de bune.

Există şi o altă categorie de subiecți, cei care dau răspunsuri prin care vor să atraga atenția, acesta fiind *efectul de originalitate*, care se exprimă ceva mai rar decât celelalte, şi mai mult la adolescenți.

Un alt *efect* de cel de *conveniență* care se exprima prin răspunsuri ce ar trebui să existe la o personalitate model din categoria testată şi care este activ în viziunea experților şi a oricărei autorități.

2.2. Clasificarea testelor de personalitate

Ursula Şchiopu oferă o clasificare pe următoarele categorii a testelor de personalitate: teste de adaptare, teste de atitudini şi aspirații, dorințe, idealuri, teste de interese (vocaționale şi profesionale) şi teste temperamentale şi de caracter (moralitate), testele multidimensionate şi cele ce au în atenție problemele patologice (2002).

O categorie aparte, care presupune o metodă de testare complexă a personalității este cea a testelor proiective, mult folosite şi cu o mare varietate.

2.3. Testele de personalitate de adaptare

Unul dintre primele teste de personalitate este **testul R. S. Woodworth** P.D.S. (Woodworth Personal Data Sheet, sau Inventarul Multifazic de Personalitate), care a fost intens folosit în timpul primului război mondial, în Europa, pentru depistarea persoanelor cu anomalii psihice din rândul trupelor ce mergeau pe front, fiind elaborat în încercarea de a standardiza interviul psihiatric pentru a-l adapta testării pe loturi mari de subiecți.

Testul a fost aplicat, pentru prima data în 1918 şi a fost revizuit de numeroase ori până s-a ajuns la varianta Woodworth-Matthews, variantă ce a fost mult timp folosită de către psihologii practicieni.

Cei 76 de itemi contribuie la una sau mai multe din scalele vizate de test, şi anume: emotivitatea simplă; tendințele obsesive şi psihastenice; tendințe schizoide; tendințe paranoide; tendințe depresive şi ipohondrice; tendințe impulsive şi spre agresivitate; tendințe antisociale.

Chestionarul Woodworth este un chestionar de adaptare şi care a fost validat pe 2 000 de persoane normale şi pe un lot de nevrotici. Scopul evaluării este evidențierea inadaptării datorată patologiei personalității.

Încercările de perfecționare ale testului au dus la variante noi, iar la acesta s-a ajuns prin stabilirea unei liste de simptome ce au fost incluse în întrebări la care se solicită răspunsuri de tipul da/nu. Initial, au fost 116 itemi în chestionar, dar ulterior s-au reținut doar cei la care s-a dat un răspuns semnificativ, cel puțin de două ori în grupul psihonevroticilor. Printre variantele elaborate, prin aceste încercări de perfecționare, din cele mai răspândite a fost varianta Woodworth - Cagy, dar mai ales varianta Woodworth-Matthews P.D.S. Au existat şi încercări de a face forme pentru copiii cu tendințe delincvente. În acest sens, amintim varianta *Former Woodworth-Matthews* elaborată pentru tineri şi care conține intenția de a stabili structura tendințelor, măsurarea emotionălității, a fragilității ei, pentru a se putea organiza proiecte de restabilire a emotivității şi personalității.

Itemii sunt considerați ca fiind transparenți, neexistând o preocupare accentuată pentru controlul atitudinii subiectului față de test; între cele două variante de răspuns dihotomice, subiectul îşi recunoaşte respectiva manifestare sau fapt psihic prin răspunsul *Da.* În plus, testul este considerat în prezent ca având o utilitate scăzută, pornind de la o incompatibilitate cu noua diagnoză psihiatrică, dar şi de la inconsistența studiilor de validare. (M. Minulescu, 1996)

Chestionarul Cornell Index este un alt instrumentar psihodiagnostic apropiat de testul Woodworth, test alcătuit de un grup de psihologi şi psihiatri de la Universitatea Cornell, elaborat în timpul celui de-al doilea război mondial. Itemii chestionarului au fost centrați pe sentimentele de anxietate, modificări anormale de dispoziție, sensibilitate accentuată, neîncredere excesivă, ipohondrie, reacții psihosomatice, fiind folosit mai ales în Franța.

Scopul pentru care a fost creat testul a fost unul dublu, şi anume: evaluarea rapidă a unui număr mare de subiecți, din perspectiva unor tendințe psiho-patologice; rolul itemilor ca elemente importante a unui ghid de interviu pentru persoanele la care se investighează tulburări psihosomatice sau neuro-psihiatrice.

Prima variantă a testului, denumită Cornell Selectee Index, a fost utilizată mai ales pentru diagnoza în centrele de recrutare, şi includea trei categorii de itemi: cei care se refereau la identificarea persoanelor cu tulburări de personalitate; cei care se referă la tulburările somatice şi cei care vizează comportamentul în serviciile armate.

Dimensiunile psihosomatice şi neuropatologice vizate în test sunt: deficiențe de adaptare exprimate printr-o afectivitate dominată de temeri, frică; reacții afective patologice, în special legate de depresie; nervozitate şi anxietate; simptome psihosomatice neurocirculatorii; reacții patologice de spaimă; alte simptome psihopatologice; ipohondrie şi astenie; simptome psihosomatice gastrointestinale; sensibilitate excesivă şi lipsă de încredere; tulburări psihopate.

Aplicabilitatea testului poate fi descrisă astfel: folosirea pe loturi mari de indivizi pentru identificarea celor cu problematică psihiatrică; cu rol de test secundar pentru definitivarea situației acelor indivizi care înregistrează o cotă ridicată la scala

de nevrotism de la alt chestionar, sau care semnalează existenţa unor dificultăţi de adaptare profesională, maritală sau şcolară.

S. R. A. Inventory este un chestionar de adaptare şcolară, ce are 296 de itemi, clasaţi în 8 secţiuni: 1. adaptare şcolară, relaţii cu profesorii, atitudine faţă de metodele de lucru, atitudine faţă de examene; 2. aspiraţii profesionale şi atitudinea faţă de propriile aptitudini; 3. caracteristici generale; 4. conduite faţă de grup şi în grup; 5. adaptarea în familie; 6. raporturile cu celălalt sex şi adaptarea în această privinţă; 7. sănătatea şi atitudinea faţă de aspectele ei; 8. atitudinea faţă de viaţă, morală, filosofie, religie etc. Itemii testului solicita, analiza dar şi autoaprecieri, ceea ce poate genera şi răspunsuri prin care se poate contura tendinţa de a prezenta propria persoană într-o lumină favorabilă.

Chestionarul de personalitate al lui Thurstone are funcţie psihodiagnostică, de asemenea, cei 140 itemi referindu-se la următoarele dimensiuni: (A) activism, rapiditate în activităţile curente, (V) rigurozitate evidentă şi în aspectul corporal general, (I) impulsivitate în luarea şi realizarea deciziilor, (D) dominanţa, prezenţa şi prestanţa, însuşiri active care îl impun ca lider, (E) stabilitate emoţională, (S) sociabilitate, (R) flexibilitate. Aceste trăsături au grade de evaluare, fapt ce permite alcatuirea unui profil psihologic complex al personalităţii. Acest chestionar are în obiectiv adaptarea, de asemenea.

Testul de rationamente morale (MCS) al lui Anthony Klay, cuprinde o serie de cartonaşe cu texte scurte, în care se solicită o apreciere morală. Testul este constituit după regula gradării în complexitate a caracteristicilor morale pe care le prezintă. Sarcina subiectului este să ordoneze cartonaşele în funcţie de gravitatea pe care o prezintă latura morală implicată în cartonaşe.

Chestionarul Carmen Camilleri este un chestionar cu răspunsuri deschise care sunt solicitate pentru povestiri mici care solicită atitudinea intr-o serie de probleme privind emanciparea femeii din ţările în curs de dezvoltare. Un exemplu de item este următorul: Un soţ vine acasa şi o vede pe soţia sa plângînd. O întreabă ,,Ce ai`? De ce plângi‘?”. Soţia răspunde: ,,Femeile trebuie să iasa la cinema cu soţii lor şi să se plimbe". Soţul raspunde: ,,Dacă te iau cu mine, ce vor spune prietenii mei?”. Soţii nu au ştiut ce să facă? Tu ce ai face în locul lor?

Povestirea din acest item pune în evidenţă dificultăţile de adaptare la noile aspecte privind interrelaţiile social stratificate şi cele ce se solicită, dar în acelaşi timp solicită conversii de conduite şi de atitudini încă nestabilizate social.

Bernreuter Personality lnventory (l93l) este un test ce are ca obiectiv diagnosticarea tendinţelor nevrotice, trăsături de autosatisfactie, autoeficienţă, trăsături de introversie şi extraversie, încredere în sine şi sociabilitate şi are 125 de itemi.

Chestionarul lui C. Rogers denumit **Money Problem Check List**; este foarte mult folosit, referindu-se la probleme de adaptare economică mai complexă, privind şi cunoaşterea valorizării prin monede a preţurilor.

2.4. Chestionarele de atitudini

Chestionarele de atitudini sunt saturate în situaţii şi provoacă, în acest fel, conturarea unor poziţii faţă de situaţiile prezentate. Atunci când interogaţiile nu se referă la propria persoană, ci la opiniile cu privire la alte persoane, testele au o impregnare proiectivă relativă şi dau rezultate bune.

Scala intervalelor aparent egale de atitudini a lui L. I. Thurstone şi E. J. Chave (1938) a apărut la un an după un studiu al lui Thurstone privind posibilitatea de măsurare a atitudinilor. Scala are răspunsuri gradate pentru a releva intensitatea şi rolul atitudinilor implicate în structura personalităţii. Răspunsurile sunt şi ele gradate

pe o scală de valori de intensitate pentru fiecare item al scalei. Itemii, în număr de 22 sunt saturați în solicitări de opinii legate de viața concretă.

Întrucât prin instructaj subiecții sunt puşi în poziția de a fi judecători, evaluatori, scala este considerată a fi una de opinie, dar şi de atitudini.

Scala Guttman L.este o scală de analiză a atitudinilor față de rasism, solicitând aranjarea în ordine ierarhică şi corectă a atitudinilor în astfel de probleme.

Scala de atitudini a lui O. Klineberg diferentiaza 5 caracteristici ale atitudinilor, şi anume: direcția (capacitatea de a opta pentru o opinie sau alta), gradul (caracteristicile generalizării atitudinii respective), intensitatea (priveste nivelul până la care atitudinea respectivă este importantă), coerența (se referă la corelația dintre atitudinea exprimată şi conduita de fiecare zi), eficacitatea (spontaneitatea atitudinii care se pune în evidență).

Scala de atitudini Lickert cuprinde itemi ce includ solicitări de atitudini diferite şi solicită răspunsuri la alegere din 5, între aspectele de favorabil şi nefavorabil date de subiectul testat. Se trece în sistemul de evaluare a răspunsurilor de la aprobare la dezaprobare totală, la mijloc aflându-se indecizia.

Scala Alain Sarton solicită evaluarea sănătatii, atitudinile față de satisfacțiile imediate, față de bani, față de prestigiul social şi față de muncă. Testul dispune de un chestionar la alegere, unul cu obstacole (6), cu câte două răspunsuri la alegere, si 6 chestionare cu câte 3 itemi, fiecare cu răspunsuri la alegere din 5 alternative.

Scala de atitudini Bogardus a fost elaborată de Emery Bogardus în 1925, fiind îmbunătățită de câteva ori în 10 ani, şi din nou după 1982. Forma revizuită de Doog (în 1935) şi de Crispi (în 1944) a fost folosită frecvent în diagnoză. Scala măsoară atitudinile față de diferite grupuri, etnii, religii şi popoare şi este alcătuită sub forma unui tabel în care se trec pe verticală diferite grupuri etnice şi religioase, iar pe orizontală sunt enunțate propoziții care includ evaluări gradate, privind distanțele potențiale față de aceste grupuri etnice, începând cu cele de mai mică distanțare afectiv-atitudinală, în ordine crescândă.

Testul de aspirații Dembo este un test de atitudini față de propriile posibilități şi performanțe. Se prezintă subiectului foi cu sarcini a căror rezolvare presupune apelul la unele performanțe. Inițial subiectului i se cere să privească problemele primei secvențe a testului ce i se oferă spre rezolvare şi să evalueze dacă va putea sa rezolve ce i se cere si în cât timp. Se înregistrează aceste estimări ale subiectului şi apoi se cronometrează rezolvarea şi timpul de reacție. Apoi, subiectul investigat este informat asupra rezolvării din punct de vedere al corectitudinii şi al timpului. Această primă etapă este urmată de alte două etape similare.

Având în vedere specificul desfăşurării evaluării prin această scală, se diagnostichează, performanțele efective, dar şi aspiratiile, se evaluează propriile performanțe potențiale şi ajustarea lor pe parcursul intregului test, prin evoluția performanțelor, dar mai ales a evaluărilor date de subiect cu privire la performanțele sale potențiale pe secvențe. Scala este, în primul rând, un test de atitudine față de sine.

2.5. Chestionare de interese

Chestionarul de interese profesionale J. Fonteigge se opreşte asupra opiniilor părinților, privind interesele profesionale ale tinerilor (aflați la pubertate sau la adolescență), dar şi asupra caracteristicilor intereselor diferențiale, în funcție de competențele şcolare, şi de interese extraşcolare. Scala are 12 itemi si a fost elaborat, mai ales, pentru tineri cu vârste cuprinse între 12-14 ani.

Chestionarul vocational Strong a avut, în prima sa formă, 400 de itemi vocaționali şi avocaționali pentru diferite profesii, grupa de vârstă căreia se adresează este cea a adolescenților solicitându-se acestora răspunsuri la alegere din 3 variante,

care sunt date („îmi place”, „îmi este indiferent", „nu-mi p1ace"). Testul pune în evidență structura multidimensională a intereselor, abordează, empiric, problema vocațiilor a profesiunilor, dar şi atractivitatea diferențiată a profesiilor. A fost mult folosit, existând forme revizuite ale testului, şi a constituit bază pentru elaborarea altor probe.

Chestionarul Kuder presupune o abordare din perspectiva analizei factoriale, având-se în vedere identificarea intereselor profesionale, persuasive, artistice, literare, muzicale, dar şi interese față de servicii sociale. La fiecare item se solicită răspunsuri la alegere, din 3, gradate. Cele mai folosite variante ale acetui test sunt Kuder Preference şi Record si Kuder Vocational Record.

Chestionarul Lee Thome de interese ocupaționale se opreşte asupra intereselor profesionale, dar spre deosebire de cele prezentate anterior, întrebările din acest chestionar preupun o mai mare antrenare a judecății logice, în alegerea răspunsurilor. Subiectul trebuie să precizeze prin răspunsuri, acele ocupații şi profesii pe care le preferă dintre cele prezentate în chestionar.

Chestionarul Lacerbrau (1965) se adreseaza copiilor de 10-12 ani şi este elaborat în special pentru profesii tehnice, intelectuale, sociale, sportive, în cadrul fiecărui grup de interese, se prezintă preocupări practice şi teoretice. Chestionarul are 72 de itemi, iar punctajele se acordă diferențiat pentru ocupațiile preferențiale, pentru cele nealese, precum şi pentru cele respinse, astfel, putându-se stabili câmpul ocupațional al subiectului, lărgimea lui şi diversitatea de profil ocupațional.

Chestionarul Edwards este mult utilizat în diferite baterii de teste şi are o strategie ceva mai complicată. Conține 240 de itemi cu răspunsuri perechi, itemi ce se repetă la anumite intervale de timp, reformulați, aceasta permițând o comparare şi o verificare a răspunsurilor. Chestionarul a fost construit prin stabilirea situației statistice a fiecărui răspuns privind diferite activități vocaționale şi avocaționale.

2.6. Chestionarele de temperament

Problemele diferențelor temperamentale au fost în centrul preocupărilor filosofilor, încă din timpuri îndepărtate. Multe secole, s-a impus clasificarea temperamentală a lui **Hippocrates (**460-377), care a fost interesat de bolile mentale, dar şi de caracteristicile tipologice umane, identificând în condiționarea lor factori fiziologici, climatici şi sociali. Hippocrates a descris 4 umori sau cauze provocatoare, nu numai de diferite boli, dar şi de exprimarea temperamentului uman, aceste umori fiind: sângele, flegma, bila galbenă şi bila neagră. Prin dominarea uneia sau a alteia dintre acestea se formează structuri temperamentale diferite, autorul conturând, astfel, teoria celor 4 structuri temperamentale: tipul sanguin la care domină sângele; tipul coleric la care dominantă este bila galbenă; tipul melancolic, caracterizat mai ales de bila neagră; tipul flegmatic dominat de flegmă.

Galenus a preluat tipologia temperamentală conturată de Hippocrates şi, în perioadele mai moderne, **I. P. Pavlov** a elaborat o tipologie legată de ANS (activitatea nervoasa superioară), în care a păstrat terminologia şi descrierea tipologică a lui Hippocrates.

- **Tipologia lui E. Kretschmer**, psihiatru şi psiholog german, a fost elaborată în anii 1930. Această tipologie este biometrică, corporală, bazată pe cercetări a 260 de bolnavi psihic pe care i-a supus unor măsurători corporale foarte complexe şi meticuloase fiind interesat de tipul constituțional dominant, aflat în diferite feluri de maladii mentale. A pornit de la tipul picnic, tipul leptosom longilin şi tipul atletic, la care a adaugat tipul mixt, combinat, extinzând ulterior cercetările pe un lot de 4 000 de cazuri.

Tipologia lui Corman are drept criteriu principal fața, ca fiind cea mai sensibilă carte de vizită a personalității. Autorul considera că fiind încărcată de expresivitate, armonizată cu vorbirea şi structruile complexe ale intercorelațiilor situaționale, fața este cea mai angajată structură a ființei umane. Fața este abordată la nivelul a trei etaje, care reprezintă rezumatul corporal şi cel al caracterului: etajul inferior se referă la bărbie şi gură şi reprezintă viața instinctivă; etajul din mijloc este reprezentat de nas şi pomeții obrajilor, în care se condensează structura afectiv-socială; etajul superior, fruntea, se referă la viața spiritual-intelectuală.

Sunt distinse două categorii de fizionomii faciale: dilatate care pun în evidență caracteristici adaptate la condițiile vieții, expansive – realiste; retractate corespund caracterelor lipsite de vitalitate, dar adesea originale.

Tigologia lui W. S. Sheldon a fost elaborată sub influențele tipologiei lui Kretschmer. Sheldon a subliniat că tipologiile pure sunt foarte rare, iar tipologia lui a pornit de la existența a 3 sisteme importante ale organismului, si anume: sistemul visceral, sistemul muscular şi sistemul nervos, iar clasificarea arată astfel:

- tipul endomorf este cel dominat de sistemul visceral (viscerotonia);
- tipul mezomorf este caracterizat de dominația sistemului muscular;
- tipul ectomorf are ca dominanță sistemul nervos;
- endomorful este relativ asemănător tipului picnic, descris de Kretschner;
- ectomorful este asemănător tipului leptosom;
- mezomorful este similar tipului atletic.

Tigologia lui I. P. Pavlov. Celebrul neurolog a avut un rol important în psihologie, prin teoria reflexelor condiționate, considerate suportul fundamental al adaptării culturale şi mai ales al teoriei învătării. Cele 4 tipuri fundamentale identificate de Pavlov, pornind de la 3 insuşiri ale sistemului nervos (mobilitate, forță şi echilibru, ale proceselor de excitație şi inhibiție) sunt următoarele: melancolic; coleric; flegmatic; sanguin. Contribuția lui I.P. Pavlov în problemele tipologiilor, este importantă pentru cercetarea personalității diferențiate.

Clasificarea tipologică a lui Landsteiner si Leon Bourdel are drept criteriu grupele sanguine, Bourdel fiind interesat de relația posibilă dintre grupele sanguine şi temperament şi a obținut rezultate semnificative pe acest plan, fapt ce a contribuit la consolidarea psihologiei diferentiale şi la adâncirea problematicii complexe a structurilor personalității în care se constituie o unitate acțională şi funcțională relativă şi specifică.

Tipologia lui **C.G. Jung** a creat un interes deosebit pentru bipolaritatea fundamentală dintre introversie si extraversie, aceasta fiind o contribuție importantă pentru conturarea unei structuri diferentiale, între aceste dimensiuni de personalitate. Aceste caracteristici reprezintă, după Jung, atitudinile generale de cea mai mare importanță care implică structurarea diferențelor comportamentale şi atitudinale de bază ale personalității umane. Introvertitul are o natură impenetrabilă, acesta fiind motivul pentru care este foarte greu de ințeles pentru ceilalți, în timp ce extravertitul este activ, sociabil, exteriorizat, uşor abordabil în orice imprejurare. Între aceste extreme există, grade diferite ale introvertiților, dar şi a extravertiților.

Clasificări tipologice ale lui G. Heymans şi E. D. Wiersma, René la Senne (1945) şi Gaston Berger (1950). Aceşti autori au introdus o mare cantitate de variabile psihice, ce au fost încorporate în 3 dimensiuni de baza: emotivitate, activitate-reactivitate, în două modalități de a fi activate şi anume: primaritate-secundaritate. Persoanele din categoria celor primaritare dau răspunsuri imediate (prin dominarea reacțiilor), cele aflate în categoria de secundaritate au reacții mai tardive, dominate de structuri intelectuale sau mai profund afective. Aceste clasificări au dus

la conturarea a 8 tipuri fundamentale: tipul nervos (non-emotiv, activ, primar, cu rezonanță activă imediată), tipul sentimental (non-emotiv, activ, secundar, cu rezonanță emotivă prelungită), tipul coleric (emotiv, activ, primar, cu rezonanță emotivă imediată), tipul sangvin (non-emotiv, activ, primar), tipul pasional (emotiv, activ, secundar, cu rezonanță afectivă prelungită), tipul flegmatic (non-emotiv, activ, secundar), tipul amorf (emotiv, non-activ, primar) şi tipul apatic (non-emotiv, non-activ, secundar).

Chestionarul de temperament Guilford – Zimmerman

Este o probă publicată în 1949 cu titlul Guilford Zimmerman Temperament Survey, care curpinde 300 de itemi, fiind alocați 30 de itemi pentru fiecare din cele 10 scale ce reprezintă dimensiuni ale personalității:

- *activitate generală (G)* care se referă la plăcere pentru viteză, grabă, vitalitate, producție şi eficiența vs. lentoare, deliberare, ineficiență, oboseală uşoară;
- *autocontrol (R)*: seriozitate, deliberare, persistență vs. indiferență, impulsivitate, plăcere pentru stimulare (rhathymia);
- *ascendență (A)*: autoapărare, persoane care conduc, vorbesc uşor în public, sunt stăpâne pe sine vs. submisivitate, ezitare, evitare din precauție;
- *sociabilitate (S)*: dsiponibilitate pentru mulți prieteni, căutarea contactelor sociale vs. prieteni puțini, timiditate (introversie socială);
- *stabilitate emoțională (E*): egalitatea dispoziției, optimism, calm vs. oscilația dispoziției, pesimism, reverie, excitabilitate, sentimente de vinovăție, nelinişte, singurătate, o sănătate precară;
- *obiectivitate (O):* hiposensibilitate vs. hipersensibilitate, centrat pe sine, suspicios;
- *prietenie (F):* toleranța acțiunii ostile, acceptarea dominării, respectul față de ceilalți vs. ostil, cu resentimente, dorința de a domina, dispreț față de alții;
- *reflexivitate (T):* observă pe alții şi pe sine, echilibru mental vs. interes față de activități concrete, se descumpăneşte uşor;
- *relații personale (P):* toleranța oamenilor, încredere în instituțiile sociale vs. persoane ce caută mereu greşeala, critică instituțiile, este suspicios, îşi plânge de milă;
- *masculinitate (M):* interes pentru acitivități masculine, nu se dezgustă uşor, aspru, dur, îşi inhibă expresia emoțiilor, dezinteres pentru îmbrăcăminte şi stil vs. interes pentru activități şi preocupări feminine, se dezgustă uşor, temător, romantic, exprimă emoțiile;

Interpretarea datelor obținute prin testare sunt intercorelate, în sensul că o notă ridicată la un factor poate duce la un prognostic diferit, dacă apare o notă scăzută la un alt factor. De exemplu:

- o notă mare la dominanță şi una mică la agreabilitate duce la un stil dur, autoritar;
- un grad ridicat la stabilitate emoțională, şi unul scăzut la activitate generală este un indicator al unui comportament încărcat de comoditate.

Chestionarul este frecvent utilizat în selecția profesională, orientarea şi consilierea profesională.

Thurstone, analizând datele de cercetare ale lui Guilford, a juns la concluzia că 7 din factorii ai acestei probe sunt suficienți pentru a justifica varianța comportamentală, fapt ce a stat la baza motivației de a le include într-un chestionar derivat, şi anume Thurstone Temperament Schedule (TTS) elaborat în 1950. Aceste 7

scale sunt: activismul (gradul în care individul lucrează şi se mişcă rapid); vigurozitatea (participarea la activități fizice); impulsivitatea (dispoziția spre nepăsare şi rapiditate în decizii), dominanța (abilitatea de a conduce, de a avea inițiativa şi a fi responsabil); stabilitatea (dispoziția veselă şi stabilă); sociabilitatea (plăcerea de a fi în compania altora); reflexivitatea (capacitatea de a medita şi plăcerea pentru probleme teoretice).

2.7. Chestionare şi teste de personalitate multidimensionale

Sunt chestionare elaborate pe baza unor analize mai complexe ale personalității, ținându-se cont de implicarea acelor trăsături psihice în structuri, care sunt mai reprezentative pentru surprinderea celor mai importante caracteristici de personalitate. În acest sens, cele mai importante strategii pentru aceste demersuri au fost: analiza factorială şi un studiu empiric privind structurile de adjective care definesc manifestări ale personalității. Allport şi Odbert au colectat tipurile de adjective, ca descriptori atribuabili personalității, într-o ordine gradată şi combinată, cu implicație în personalitatea activă.

Vom prezenta, în continuare, câteva din testele de personalitate mai frecvent folosite.

Testul lui R. B. Cattell - PF 16, include factori primari şi secundari, obținuți prin analiza factorială, ca dimensiuni bipolare, care se înscriu în foaia de profil. Autorul a realizat şi o variantă pentru tineri **HSPQ,** care include 14 factori de personalitate adapatați vârstei pentru care a fost conceput.

Testele elaborate de H. J. Eysenck şi colaboratorii: E.P.I. test ce viza trei dimeniuni de personalitate, extraversia-introversia (E - I), neuroticismul (N) şi scala de validare (L). Ulterior, autorul a elaborat un nou instrument diagnostic, care are, în afara celorlalte dimensiuni, psihotismul (P), dimensiune descrisă în termenii specifici autorului.

Inventarul de Personalitate California (C.P.I.) este unul din cele mai complexe teste multifazice de personalitate, cu 18 dimensiuni, frecvent folosit în selecția şi recrutarea de personal, în consilierea educațională şi vocațională; interpretarea foii de profil a probei presupune demersuri complexe, de corelare a scorurilor obținute la dimensiuni.

Inventarul Multifazic de Personalitate Minnesota (The Minnesota Multiphasic Personality Inventory, MMPI) a fost elaborat de Starke B. Hatway şi Ch. J. McLin1ey. Testul cuprinde 550 de itemi cu referiri la 20 de caracteristici diferite, începând cu sănătatea generală, simptome neurologice, psihosomatice. Prima formă a apărut în 1940, a doua, în 1951, a treia, în 1966; ulterior au fost efectuate perfecționări.

Cei 550 de itemi sunt trecuți pe cartonaşe şi se solicită subiectului să claseze toate cartonasele în 3 grupe legate de răspunsurile pe care le consideră implicate: adevărat, fals şi nu ştiu.

Testul de tendințe accentuate Schmiescheck, realizat pornind de la teoria lui K. Leonhard, cuprinsă în lucrarea *Personalități accentuate în viață şi în literatură*, şi care presupune diagnosticare a 10 tipuri de accentuare a unor trăsături de personalitate. Leonhard a fost preocupat de stabilirea de caracteristici şi profiluri psihice privind oameni celebri, unii în viață, alții doar în paginile istoriei ştiințelor sau ale diferitelor popoare.

Chestionarul de personalitate Freiburg FPI

Este un chestionar multifazic copnstruit de Fahrenberg, Selg, Hampbel, pe baza unei teorii tradiționale asupra personalității, prin raportare la nosologia psihiatrică şi prin aplicarea analizei factoriale.

Forma de bază, completă a chestionarului conține 212 itemi şi 12 scale, dar există şi forme prescurtate pentru trieri rapide şi pentru reexaminări (FPI K cu 76 itemi, FPI HA şi FPI HB cu 114 itemi).

Scalele probei sunt următoarele: FPI 1 - nervozitate, tulburări psihosomatice (34 itemi); FPI 2 – agresivitate, imaturitate emoțională; FPI 3 – depresie, nesiguranță; FPI 4 – emotivitate – frustrare; FPI 5 – sociabilitate; FPI 6 – calm, sânge rece, încredere în sine; FPI 7 – tendința de dominare, reactivitate, agresivitate; FPI 8 – inhibiție, tensiune; FPI 9 – fire deschisă, autocritic; FPI E – extraversie – introversie; FPI N – labilitate emoțională; FPI M – masculinitate.

Chestionarul de nevrotism şi psihopatie Pichot – P.N.P.

Testul P.N.P. care se referă la tendințele spre paranoia, nevroză şi psihopatie a fost publicat în 1958, de psihiatrul francez Pichot, fiind concepută inițial atât pentru evaluarea militarilor, cât şi a civililor.

Testul lui Pichot nu este alcătuit după modelul unui chestionar de personalitate obişnuit, fiind alcătuit din 3 părți:

- un chestionar, un ansamblu de întrebări;
- un test asociativ-verbal cu alegere forțată derivat dintr-un test britanic, şi anume *Crown Word Connection List* , test ce a fost conceput pornind de la experimentele şi cercetările lui Jung;
- un test de gusturi alimentare elaborat pornind de la un comportament ideosincratic al nevroticilor, şi anume tendința de a refuza multe alimente.

Pentru ultimele două subteste, alegerile subiectului pot releva fie normalitatea, prin lipsa de manifestare a unui complex inconştient, fie anormalitatea prin dominarea unor alegeri simptomatice.

Scalele care sunt vizate de test sunt următoarele:

1. Scala de sinceritate este o scală similară cu cea din MMPI.
2. Nevrotismul este o scală a cărei notă este obținută prin însumarea ponderată a scorului standard la probele de gusturi alimentare, asociații verbale şi la chestionar;
3. A treia scală este cea a tendințelor paranoide, cuprinde itemi corespunzători acestei tendințe;
4. Tendințele psihopate sunt relevate de itemi derivați experimental din MMPI

Notele care sunt peste 70 (note T) redau probabilitatea să prezinte patologia reprezentată de scala respectivă. Dacă notele nu depăşesc 70 nu se poate vorbi de trăsătură patologică, ci doar de tendințe aflate în limite normale, această situație solicitând un examen aprofundat. În situația când note inferioare la cele 4 scale sunt însoțite de note ridicate la scala L, se poate vorbi de tendința subiectului de a se prezenta într-o lumină favorabilă, conştientă sau nu. În acest caz, este nevoie de aprofundarea examenului care să diferențieze rigiditatea paranoicului şi dorința subiectului de a răspunde conform dezirabilității sociale.

În această categorie menționăm şi **testele obiective de personalitate**, printre care se află şi **Metoda aprecierii obiective a personalității, elaborată de Gh. Zapan** (1933, 1937, 1938, 1957) şi prezentată la Congresul Internațional de Psihotehnică de la Viena (1937). Sarcinile testului sunt următoarele: se solicită profesorilor şi elevilor, ca după efectuarea unei probe sau lucrări, pe baza cunoaşterii competențelor colegilor, să-i menționeze pe primii 20% din colectiv care, după părerea lor, au realizat cel mai bine activitatea respectivă într-o ordine clară; apoi, să enumere pe ultimii 20% care au realizat cel mai slab activitatea dată. Tot in ordine, începând cu cel mai bun dintre cei slabi.

Cap. 3. Factori ai personalității descrişi de H. J. Eysenck: conținuturi şi cercetări experimentale

Plecând de la teoriile lui Roback, Allport şi McKinnon, H. J. Eysenck definea personalitatea ca "o organizare mai mult sau mai puțin durabilă a caracterului, temperamentului, inteligenței şi fizicului unei persoane, care determină modul său unic de adaptare la mediu" (H. J. Eysenck, 1970). În concepția autorului, caracterul reflectă atributele comportamentului, temperamentul - caracteristicile afectivității, intelectul - capacitățile cognitive, iar fizicul - configurația corporală şi sistemul neuro - endocrin. Astfel, H. J. Eysenck considera personalitatea ca o sumă de modele de comportament actuale sau potențiale ale organismului, determinate de ereditate şi mediu care iau naştere şi se dezvoltă prin interacțiunea a patru sectoare: cognitiv, conativ, afectiv şi somatic. Acest sistem al personalitații se organizează pe patru nivele: inferior, habitual, al trăsăturilor (de grup) şi cel superior, de tip general (factorul general).

H. J. Eysenck, folosind metoda factorială şi inspirându-se din psihopatologie a elaborat un model bidimensional al personalității, pe scara factorului intoversiune - extraversiune (E) şi a cea a instabilității emoționale sau neuroticism (N), model ce a fost completat mai târziu cu o a treia dimensiune - psihotismul.

3.1. Definirea conceptelor de introversiune, extraversiune, neuroticism şi temperament.

R. J. Corsini preciza că, din punct de vedere etimologic, conceptele de introversiune şi extraversiune sunt utilizate de mult timp în sensul de "orientare spre interior" şi respectiv de "orientare spre exterior". În accepțiune psihologică termenii au fost utilizați pentru prima dată în secolul al XVlI-lea, când extraversia desemna orientarea gândurilor către exterior, iar introversia desemna orientarea asupra gândurilor proprii, asupra lumii interioare (R. J. Corsini, 1994).

H. J. Eysenck în "Enciclopedia of Psychology" arăta că extraversiunea exprimă o atitudine caracterizată prin "mişcarea pozitivă a subiectului interesat de obiect", sau o atitudine îndreptată către lumea obiectivă din punct de vedere al evaluării şi al intenției (H. J. Eysenck, 1972). În aceeaşi lucrare tipul introvertit este descris ca fiind orientat spre propriul comportament şi mai puțin spre obiectele din mediu. Ambele atitudini sunt considerate ca fiind determinate de ereditate, ele rămânând constante pe tot parcursul vietii.

N. Sillamy, la rândul lui, defineşte simplu introversia ca fiind "replierea asupra sa". Introvertiții ignoră mediul ambiant cautându-şi satisfacțiile în lumea interioară. În opoziție, extroversia se defineşte prin tendința de exteriorizare a sentimentelor, şi prin deschidere către lumea exterioară (N. Sillamy, 1965).

Neuroticismul, al doilea factor în modelul lui Eysenck, după extraversiune - introversiune, mai este denumit nevrotism, emoționalitate sau instabilitate emoțională. Eysenck îl definea ca o tendință genotipă spre nevroză, fiind corelată cu funcțiile activității nervoase superioare şi, în special, cu stimularea adrenergică. Neuroticismul ca dimensiune ereditară a personalității corespunde cu factorul anxietate descris de R. B. Cattell şi este relaționat cu intensitatea şi controlul răspunsurilor emoționale (H. J. Eysenck, 1972).

În funcție de caractersticile neuroticismului şi ale extraversiei se conturează temperamentul, ca latură dinamico - energetică a personalității. Pentru G. Allport temperamentul cuprinde ansamblul caracteristicilor emoționale ale individului

sensibilitatea faţă de o stimulare emoţională, forţa şi viteza de răspuns, calitatea şi fluctuaţia dispoziţiei, fenomene ce sunt ereditare.

Cei cu firea deschisă sau extraverţii sunt caracterizaţi prin comunicabilitate, sociabilitate, optimism, stabilesc uşor prietenii şi au multe cunoştinţe; sunt cooperanţi, activi, dinamici, cu iniţiativă, le face plăcere să fie conducători; au încredere în ei şi în alţii şi deseori au succes pe plan social; sunt spontani, impulsivi, nu au un control strict al emoţiilor, îşi pierd uşor stăpânirea de sine, se înfurie repede dar nu pentru multă vreme; uneori pot fi nestatornici, superficiali, teatrali, alteori sunt conformişti şi fără opinie proprie sau certăreţi şi agresivi.

Indivizii cu firea inchisă sau introverţii sunt tăcuţi şi retraşi, evită să vorbească despre sine în public; îşi aleg prietenii cu grijă, care sunt în număr limitat, în relaţiile sociale fiind retraşi; ei sunt serioşi, ordonaţi, mai puţin înclinaţi spre glume şi veselie; introverţii sunt caracterizaţi de constanţa preocupărilor, profunzimea sentimentelor, stăpânire de sine, autocontrolul emoţiilor, reactivitate mai putin adaptată la schimbările exteme; uneori pot fi nesociabili, timizi, ezitanţi, fricoşi, înclinaţi spre reverie, sau inactivitate.

În general, majoritatea oamenilor se află într-o poziţie intermediară între aceste două extreme, iar evaluările vizează gradul de introversiune sau extraversiune al persoanei analizate. Introvertul se caracterizează printr-o “accentuare a vieţii psihice interioare" iar extravertul printr-o “accentuare manifestării exterioare a vieţii psihice" (R. Crăciunescu, 1991).

După cum arăta şi R. Crăciunescu ideea tipologiei introversiune- extraversiune are origine psihiatrică, psihanalistul şi psihiatrul elveţian Carl Gustav Jung fiind cel care a formulat această concepţie. Pentru a vedea dacă există o predispoziţie a indivizilor către o boală psihică, în funcţie de particularităţile lui în stare de normalitate, C. G. Jung a pornit de la principalele sistematizări nosologice din psihiatrie de Ia începutul acestui secol, sistematizări ce erau dihotomice: 1) Kraepelin diferenţia demenţa precoce de psihoza maniaco-depresivă; 2) A. Bleuler prezenta shizofrenia ca o detaşare de realitate; 3) P. Janet distingea nevroza isterică (o exagerată emoţionalitate) de psihastenie (caracterizată prin stabilitatea generală a fondului emoţional).

Modelul organizării tipului este prezentat de H. J. Eysenck care a plecat de la teoriile lui Allport, Kretschmer, Jung, de la psihologia introspecţionistă, de la experienţele clinice:

1) Răspunsurile specifice, care reprezintă nivelul inferior, sunt răspunsuri observate de puţine ori în comportamentul individului şi care pot fi sau nu caracteristice pentru el;

2) Urmează răspunsurile habituale care sunt răspunsuri specifice care tind să se repete în situaţii similare;

3) Nivelul de organizare al actelor habituale în trăsături, care sunt definite ca fiind constructe teoretice bazate pe observarea corelaţiilor între diferite răspunsuri habituale;

4) Nivelul superior este cel al tipului general (introvertul sau extravertul) care se bazează pe corelaţia dintre diferite trăsături (H. J. Eysenck, 1970).

Această teorie se bazează pe modelul statistic al analizei factoriale care distinge patru categorii de factori: factori de eroare (prezenţi doar într-o anume situaţie); factori specifici (caracteristici unui singur test); factori primari sau de grup (comuni mai multor teste); factori generali (comuni tuturor testelor utilizate în investigaţie).

Ceea ce este direct observabil este reacția specifică, nu tipul sau trăsătura. De acea, în elaborarea chestionarelor s-a ținut cont de “rezistențele psihice" în obținerea răspunsurilor care demonstrează faptul că însuşirile persoanei se organizează ierarhic pe nivele crescânde de generalitate. Tipurile nu pot fi evaluate direct, iar trăsăturile sunt greu observabile, dar obişnuințele pot fi descrise, precum şi reacțiile specifice în diferite situații.

H. J. Eysenck a elaborat chestionare de extraversiune - introversiune şi nevrozism pornind de la două idei fundamentale: unitatea fiecărui factor separat (însuşirile pentru factorul introversiune - extraversiune, şi separat pentru neuroticism să manifeste corelații mari între ele) şi independența celor doi factori.

În chestionarele sale, H. J. Eysenck, pornind de la factorii prezentați de J. P. Guilford şi extinzând analiza factorială asupra intercorelațiilor dintre trăsăturile primare, găseşte doi factori generali, de ordinul doi care exprimă tipul de personalitate: un factor general de introversiune - extraversiune (I - E) şi un factor general de stabilitate - instabilitate emoțională sau neuroticism (N).

Principalele trăsături pe care Eysensk le menționa ca fiind componentele factorului general introversiune - extraversiune sunt următoarele :

a) pentru introversiune: pasivitate, nesociabilitate, prudență, autocontrol, inhibiție, reflexiune, responsabilitate ;

b) pentru extraversiune: activitate, sociabilitate, plăcerea riscului, impulsivitate, expresivitate, practicism, iresponsabilitate.

Factorul introversiune - extraversiune a fost elaborat ținând cont de faptul că trăsăturile de personalitate prezentate există la un mare număr de subiecți şi, astfel, determină o omogenitate de ansamblu a răspunsurilor la întrebările ce aparțin scalei introversiune - extraversiune din chestionar. Astfel, subiecții care sunt sociabili tind să fie activi, impulsivi, practici, expresivi, mai putin conştiincioşi, preferă riscul în situații incerte, iar nesociabilitatea se asociază cu pasivitatea, autocontrolul, reflexiunea, inhibiția comportamentală, conştiinciozitatea şi prudența.

R. Crăciunescu arăta că plecând de la clasilicarea dihotomică a tipologiei introversiune - extraversiune şi de la definirea trăsăturilor prin opoziția unor extreme (sociabil - nesociabil, inhibat - expresiv), s-a presupus că oamenii sunt împărțiți în două categorii relativ exclusive - extraverții şi introvertiții. Dar cercetările statistice au arătat că majoritatea indivizilor (68%) sunt situați în zona valorilor medii, şi mai puțin la cele extreme. În aplicarea chestionarelor se apreciază gradul de extraversiune sau introversiune, aceasta însemnând, din punct de vedere cantitativ, determinarea poziției față de media distribuției (R. Crăciunescu, 1991).

Factorul stabilitate - instabilitate emoțională (N). Un alt aspect relevat de analiza factorială a fost acela că un ansamblu de caracteristici ale comportamentului uman se subsumează unei alte dimensiuni, şi anume emoționalitatea. Aceasta a mai fost denumită anxietate, nevrozism, neuroticism, emotivitate şi desemnează diferențele între indivizi în manifestarea simptomelor de relativă organizare a stării emoționale normale. Accentuarea acestor simptome poate fi intâlnită în tulburări nevrotice, iar lipsa lor este caracteristică pentru persoana normală, bine integrată şi adaptată (R.Crăciunescu, 1991).

Instabilitatea emoțională sau nevrozismul se caracterizează prin: lipsa de încredere în propriile posibilități, sentimente de singurătate, îngrijorare şi anxietate, complexe de inferioritate, sentimente de vinovătie, încordare şi tensiune. Aceste persoane pot acuza tremurături, nervozitate, palpitații, coşmaruri sau sentimentul general de disconfort psihic. Aceste comportamente habituale se pot grupa în trăsături de personalitate mai generale: obsesie, depresie, anxietate, vinovăție, ipohondrie,

inferioritate, dependență, care prin intercorelații dau factorul de nevrozism, aşa cum aprecia H. J. Eysenck. în psihologia americană nevrozismul este identiticat cu anxietatea, iar în caracterologia franceză cu emoționalitatea.

Cercetările factoriale au demonstrat că factorii introversiune – extraversiune (I - E) şi neuroticism (N) rezultați din analiza statistică a chestionarelor de personalitate, aplicate la diverse categorii de populație sunt independenți între ei.

Calitățile specifice persoanelor cu scoruri înalte la extraversiune şi neuroticism (colericii), cum sunt neatenția, impulsivitatea, agresivitatea se pot constitui în explicații cauzale ale accidentelor de circulație. Conceptele descriptive de extraversie şi neuroticism sunt importante pentru a verifica predicțiile în multe alte domenii ale activității sociale, cum sunt de exemplu şi domeniile de conducere (managerii industriali de succes trebuie să fie introverți stabili), iar cei ce se oferă voluntari în comandamentele de paraşutism sunt în majoritate stabili extraverți.

Asa cum preciza şi Eysenck, cercetările experimentale au demonstrat că forma de analiză a personalității trebuie să cuprindă patru grupe în care subiecții să fie grupați astfel: neuroticism mare - extraversie mare, neuroticism mic - extraversie mare, neuroticism mare - extraversie mică, neuroticism mic - extraversie mică, sau în nouă grupe, incluzând şi combinațiile cu extraversie de nivel înalt mediu şi neuroticism înalt mediu.

Din punct de vedere al influenței stresului asupra introverților şi extraverților literatura de specialitate precizează că la un nivel inferior al stresului introverții au tendința să diminueze efectele stresului iar introverții să fie sensibilizați; în ceea ce priveşte neuroticismul, la nivele superioare ale stresului subiecții cu neuroticism inferior nu sunt afectați semnificativ de stres, iar cei cu un nivel mare al neuroticismului sunt influentați semnificativ de acesta (Dodwell, Ehler, Unogo, Naar). Alți autori precizează că introverții manifestă o extindere redusă a mişcărilor sub stres redus, şi mişcări multiple la stres superior; la extraverți a fost observat pattern-ul opus (Venables, Anthony, Rachman, Wallach si Gahm).

Relația dintre teoria asupra introversiunii – extraversiunii şi neuroticismului (Eysenck) si dimensiunile psihofiziologice ale personalității În viziunea lui H. J. Eysenck extraversiunea - introversiunea, neuroticismul, ca factori ai personalității acoperă o porțiune importantă din varianța totală a comportamentului, atât la copii cât şi la adulți. Introversiunea - extraversiunea şi stabilitatea emoțională nu pot fi moştenite în afara unui substrat fiziologic, biochimic sau neurologic care este produs sau modificat de predispoziții ereditare.

Emoționalitatea (sau neuroticismul) este explicată prin diferențele care există în caracteristicile moştenite ereditar privind excitabilitatea şi labilitatea sistemului nervos vegetativ (autonom). Astfel, unele persoane au o predispoziție de reacție puternică a sistemului simpatic, iar altele au predispoziția de a reacționa mai slab. Cenform teoriei lui Eysenck cu privire la neuroticism, activitatea sistemului nervos vegetativ peate fi explicată prin rezultatele la care au ajuns cercetătorii care au studiat aspectele psihofiziologice ale personalității.

Neuroticismul . Premise teoretice Aşa cum am precizat anterior, a doua dimensiune a personalității relevată de H. J. Eysenck, prin analiza factorială, a fost neuroticismul (sau nevrotismul, instabilitatea emoțională). Conceptul de neuroticism corespunde conceptului de “sentiment introspectiv" al lui McDougall, cu acela de “suferință psihologică” al lui Janet, cu reintegrarea de care vorbea Hellingworth, cu "bariera funcțională” a lui Luria. Dar H. J. Eysenck considera termenul de “constituție nevrotică" al lui Slater ca fiind cel mai apropiat de acela de nevrozism descris de el. O serie de cercetări experimentale susțin ideea existenței acestui factor. Astfel, Cattell

arăta cum un asemenea factor poate fi dedus din evaluarea comportamentului, din chestionare, din teste obiective şi din sindroamele clinice.

Prin analiza factorială Eysenck a observat că neuroticismul este a doua trăsătură a personalității, după introversiune - extraversiune, trasatură ce poate fi reprezentată grafic sub forma unui continuum, în care indivizii sunt distribuiți de la o extremă la cealaltă, de la stabili la neurotici. Cu cât indivizii sunt plasați mai mult spre dreapta curbei cu atât sunt mai bine integrați, mai stabili emoțional, fiind persoane non-nevrotice; cu cât persoanele se situează mai spre stânga graficului, cu atât sunt mai bine integrați, mai instabili emoțional şi tind să aibă o personalitate nevrotică, fiind predispuşi către tulburări psihice.

Concepția lui Eysenck este diferită de cea existentă anterior, cu privire la neuroticism. Astfel, se consideră că există distincţie clară între persoanele nevrotice şi cele cu nivel inferior al neuroticismului, şi că între cele două grupă există o diferență calitativă. În contradicţie cu acesată idee, Eysenck considera că diferențele nu sunt de natură calitativă ci cantitativă, aceste diferențe fiind reprezentate prin distribuția pe un continuum. Pomind de la ipoteza calitativă, Eysenck arăta că ar trebui să considerăm că oamenii sunt grupați în două clase distincte şi omogene, normali şi neurotici, fără să există o variație a gradului de neuroticismului. Aceasta ar implica inexistența vreunei corelații între testele realizate de el în cadrul grupului de normali sau în cel de neurotici. Ipoteza cantitativă, susținută de autor este mai potrivită pentru a desemna diferența semnificativă dintre neurotici şi stabili, iar corelațiile la teste realizate fie la un grup, fie la celălalt, vor fi pozitive. Astfel, s-a observat că neuroticii sunt mai mobili, din punct de vedere al statutului geografic.

În studiile asupra neuroticismului Eysenck a utilizat următoarale probe: Inventarul Medical Maudsley (itemii cu privire la neuroticism), Testul de adaptare la întuneric, Testul de non-sugestibilitate şi înclinare a corpului, Scorul discrepanței de evaluare, Indexul flexibilității, teste de dexteritate manuală, teste de evaluare a tempoului personal, teste care măsoară fluența, teste de viteză, teste de rezistență, teste de evaluare a stresului, teste de perseverență. Rezultatele la aceste teste sunt congruente cu ideea existenței unui continuum al neuroticismului. În plus, în cadrul grupului de nevrotici această idee este verificată şi de observațiie clinice. Cercetările au mai relevat faptul că la neurotici pot exista unele diferențieri după: coeficientul de inteligență, prezența sau absența simptomelor psihotice, judecata personală, introversiune (isterie)- extraversiune (distimie) şi constituția corporală.

3.2. Inventarul de Personalitate Eysenck (E.P.I)

În țara noastră inventarul de personalitate Eysenck (E.P.I) a fost folosit în cercetări experimentale (E.Gulian, Negoescu-Bodor) sau de teren (industrie, selecția candidaților la examenele de intrare în facultate) (E. Gulian, T. N. Andriescu, 1975).

E.P.I a fost standardizat, adapatat pe populația româneasca deoarece valorile medii obținute în Anglia, S.U.A. şi Franța, pe eşantioane normale şi patologice, sunt diferite din punct de vedere intercultural şi normativ.

E.P.I măsoară două dimensiuni, independente între ele, ale personalității extraversiunea - introversiunea (E) şi neuroticismul - stabilitatea (N). Cele două dimensiuni sunt măsurate prin raspunsuri Da sau Nu, date la cate 24 intrebari pentru fiecare dimensiune, întrebări selectate prin analiza itemilor şi prin analiza factorială. În plus, chestionarul cuprinde şi o scală a sincerității pentru a depista eventualele tentative de falsificare. Există două teste paralele (A şi B) pentru cazul în care este necesară retestarea subiecților, fiecare formă având 57 întrebări.

Fidelitatea chestionarului a fost calculată pe subiecți din Anglia, prin (stabilitatea chestionarului în cazul aplicării după un an aproximativ, obținandu-se

(corelații înalte. De asemenea, Eysenck (1964) a calculat fidelitatea prin metoda split-half pentru persoane normale, psihotice şi nevrotice, observând o fidelitate importantă. Concluzia la care ajung E. Gulian şi T. N. Andriescu (1975) este acea că pentru deciziile individuale se recomandă aplicarea ambelor forme.

În literatura de specialitate sunt precizate mai multe etaloane ale E.P.I: etalonul englez (H. J. Eysenck şi S. B. G. Eysenck, 1964) pe 2000 persoane normale, 235 nevrotici şi 130 psihotici; etalonul francez (K. Ganansia, 1971) pe 1297 psrsoane normale; etalonul american, pe grupe profesionale şi clinice.

Natura variabilelor extraversiune - introversiune şi stabilitate – instabilitate emoționalăşi interpretarea lor.

Jung a fost cel care a analizat pentru prima dată conceptele de extraversiune şi introversiune, dar analizele factoriale au arătat că există unele tresături care diferă de cele descrise de el.

După Eysenck extravertitul tipic, cel care a obținut un scor mare pe scara extraversiune (E) este o persoane sociabilă, expansivă, participă la activități colective şi leagă uşor prietenii. El caută emoții puternice, îşi asumă riscuri, îi plac schimbările, este impulsiv, agresiv şi tinde să piardă uşor sângele rece. Extravertul nu are un puternic control asupra sentimentelor şi nu se poate conta întotdeauna pe el. Acelaşi autor descria introvertitul ca fiind o persoană liniştită, introspectivă, care cu excepția prietenilor apropiați, este distant cu ceilalți; el ocoleşte impulsurile de moment, ia în serios evenimentele cotidiene şi nu agrează schimbările. Introvertitul exercită un control puternic asupra sentimentelor sale, este foarte rar agresiv şi nu se infurie uşor.

Neuroticismul defineşte labilitatea emoțională şi un nivel superior al neuroticismului desemnează o hipersensibilitate emoțională şi o stare de hiperactivitate, dificultăți în restabilirea echilibrului psihic după şocuri emoționale. Persoanele cu scor înalt la nsuroticism se plâng frecvent de dereglări somatice difuze (dureri de cap, tulburări digestive, insomnii, amețeli) dar şi de alte stări de anxietate, fiind preocupați de griji si sentimente neplacute. Aceste persoane, în caz de suprasolicitare, sunt predispuse tulburărilor nevrotice. Eysenck arăta că cei cu neuroticism superior, spre deosebire de deprsivi, se pot adapta la locul de muncă, în familie şi societate la un nivel corespunzător.

Atitudinea față de chestionar şi evaluarea acesteia. În general, răspunsurile la chestionare pot fi influențate de următoarele variabile: preferința față de anumite răspunsuri (în special preferința pentru răspunsul Da); tendința de a da răpunsuri extreme; tendința de a da mai multe răspunsuri în acelaşi timp. În elaborarea chestionarului E.P.I . s-a cautat să se diminueze şi chiar să se înlature aceste tendințe.

În aplicarea E.P.I . s-a constatat că tendința de a răspunde astfel încât persoana să apară într-o lumină favorabilă poate duce la o falsificare importantă a răspunsurilor. De aceea, în E.P.I. a fost introdusă scala de sinceritate cu 9 itemi sau 18 itemi în cazul ambelor forme. Importanța folosirii acestei scale în depistarea persoanelor care vor să apară într-o lumină favorabilă, precum şi validitatea şi fidelitatea sa au fost relevate de analiza factorială. La un scor de 4 - 5 (sau 10 la ambele forme) pe scala de sinceritate este pusă la îndoială veridicitatea răspunsurilor la scara extraversiune - extraversiune şi neuroticism, şi chestionarele respective sunt considerate ca fiind nevalide.

E.P.I . este folosit într-un mare număr de domenii, cu scopuri diagnostice dar şi prognostice.

Norme româneşti ale E.P.I . Testul lui Eysenck a fost tradus în româneşte şi adaptat în cadrul lnstitutului de Psihologie al Academiei Române (E. Gulian). Chestionarul a fost aplicat pe un eşantion de 450 persoane, de vârste şi profesii

diferite de către cercetători ai lnstitutului de Psihologie şi ai Institutului de Expertiză Medicală şi Recuperare a Capacității de Muncă.

Cercetările au demonstrat că există o independență între cele două dimensiuni (extraversiune şi neuroticism). De asemenea, s-a mai observat că nu apar diferențe între sexe din punct de vedere al gradului de extraversiune, dar există diferențe în ceea ce priveşte gradul de nevrozism, femeile având un scor semnificativ mai mare decât barbații. În privința vârstei s-a observat că pe scara extraversiune - introversiune nu există diferențe semnificative între grupele de vârstă, iar pe scara neuroticismului se observă o tendință progresivă de creştere, dar fară a atinge semnificația statistică. Deşi nu apar diferențe semnificative pe scara introversiune - extraversiune între persoanele de diferite categorii profesionale, scorul cel mai scăzut a fost semnalat la cercetătorii ştiințifici care manifestă tendința de introversiune. Scorurile cele mai înalte la neuroticism au fost observate la cercetătorii ştiințifici şi studenți.

Diferențele între valorile stabilite în alte țări (Anglia, Franta, S.U.A.) şi România sunt urmatoarele:

a) Pe scara extraversiune - introversiune eşantionul englez are valori superioare față de eşantionul român, iar pe scara neuroticismului eşantionul englez are valori mai mici decât cel român.

b) La eşantionul francez s-au constatat valori inferioare, pe sexe, față de eşantionul român, în ceea ce priveşte scara introversiune - extraversiune. În ceea ce priveşte cea de a doua dimensiune, neuroticismul, valorile pe sexe sunt tot inferioare față de cele constatate în România.

H. J. Eysenck şi S.B. G. Eysenck arătau că femeile din Anglia au un scor mai mare la neuroticism față de bărbați, fapt constatat şi pentru eşantioanele din România şi Franța. Aceaşi autori au mai constatat, tot la eşantionul englez, tendința scăderii extraversiunii şi neuroticismului cu vârsta, ceea ce a fost confirmat în Franța pentru extraversiune şi parțial pentru neuroticism. În România există o creştere progresivă pe scara neuroticismului şi un plafon pe scara extraversiune - introversiune după cum au demonstrat cercetările. H. J. Eysenck şi S. B. G. Eysenck s-au referit la diferențele existente între categoriile profesionale, asfel arătând că muncitorii calificați au un grad de neurolicism superior altor categorii profesionale (funcționari, intelectuali), dar aproximativ egal cu cel al asistentelor medicale şi al studenților, de exemplu.

Cercetările din Franța nu au depistat diferențe semnificative la nivelul extraversiunii între diferite caregorii profesionale, dar au relevat că nivelul superior de neuroticism îl dețin funcționarii de birou, urmați de maiştri, muncitori, iar la nivel inferior cadrele administrative superioare şi medii.

Din rezultatele acestor cercetări se observă similaritatea cu rezultatele obținute în cercetările din România, şi anume lipsa de diferențiere în dimensiunea introversiune-extraversiune în raport cu tipul de profesie, dar se observă puncte de vedere diferite în ceea ce priveşte gradul de neuroticism al persoanelor din diferite categorii profesionale.

3. 3. Chestionarul de personalitate Eysenck E.P.Q.

E.P.Q. include şi o a IV-a scară – psihotismul, alături de extraversie-introvesrie şi neuroticism.

Caracteristici specifice dimensiunii de psihotism.

Psihotismul este cea mai complexă dimensiune, fiind descrisă prin interacțiunea dintre tendințele spre agresivitate, egocentrism, comportament antisocial şi lipsa de empatie. Dacă trăsătura este prezentă la nivel superior, atunci în comportament poate apărea tendința de a produce tulburări, solitudinea, este cruzimea, ostilitatea față de celălalt, preferințe pentru lucruri ciudate si neobişnuite.

La celalalt pol sunt descrise persoane socializate, tendința de a acorda un mare respect regulilor sociale, convențiilor, drepturilor celorlalți, şi care au nivele de aspirație adaptate la realitate.

Termenul de psihotism aparține terminologiei psihiatrice, dar totuşi scala este destinată evaluării unei dimensiuni normale a personalității, care doar la un procent mic de populație poate evalua în manifestări patologice.

În urma cercetărilor privind psihotismul, Eysenck aprecia că schizofrenia poate fi un pol al acestei dimensiuni, şi care la scoruri ridicate include şi tendința spre criminalitate, psihopatie şi tulburări de tip maniaco-depresive. De asemenea, cercetările efectuate după anii 90 au relevat la persoanele cu scoruri ridicate conduite antisociale, consumul de droguri, comportamente violente şi preferința pentru filme violente, comportament şi ideație suicidară şi deprinderi deficitare de studiu.

Cercetările efectuate de Eysenck au relevat diferențe între femei şi bărbați pentru scalele N şi P, în sensul că cei din urmă înregistrează valori medii mai mari, fapt ce s-ar putea datora şi unor carcteristici care sunt asociate bărbaților, şi anume ostilitatea şi agresivitatea. De asemenea, autorul a constatat că există note înalte la neuroticism şi scara sincerității la femei.

Testul EPQ are şi o variantă românească experimentată de Băban, Deverenco şi Eysenck în 1990, sub forma unui chestionar de 79 de itemi, pentru care au fost stabilite datele statistice şi normative (media şi abaterea standard pentru cele 4 scale ale testului) diferențiate în funcție de sex. (M. Minulescu, 1996)

Cap. 4. Chestionarul de tendințe accentuate Schmiescheck

Prezentarea generală a testului şi a teoriei ce a stat la baza elaborării acestuia

Scopul chestionarului este acela de a diagnostica structuri de personalitate accentuate, iar teoria ce a stat la baza elaborării îi aparține lui K. Leonhard şi se referă la tipologia personalității clinice şi accentuate. Testul Scmiescheck a apărut in 1968, iar în România a fost tradus şi experimentat de I.M. Nestor, în 1975.

Karl Leonhard, în perioada în care a fost director al clinicii de psihiatrie şi neurologie a Universității Humboldt din Berlin, a urmărit stabilirea de caracteristici şi profiluri psihice privind oameni celebri, unii în viață, alții prezenți doar în paginile istoriei ştiințelor sau ale diferitelor popoare. Sub îndrumarea sa metodologică a fost utilizat şi interpretat chestionarului prin care sunt disgnosticate tendințele accentuate de personalitate.

Cele 10 scale corespund următoarelor tipuri de trăsături accentuate: demonstrativitate, hiperexactitate, hiperperseverență, nestăpânire, hipertimie, distimie, ciclotimie, exaltare, anxietate, emotivitate.

Autorul german a abordat trăsăturile accentuate prin relevarea faptului că există o amprentă psihică importantă, ce ține de ansamblul mediului de apartenența în care se nasc aspirațiile şi înclinațiile, mentalitatea şi competentele disponibile ale fiecărei persoane. Schmieschek, autorul testului de tendințe accentuate a prezentat unele aspecte psihice ce dau culoare personalității şi care prin accentuare, îi oferă personalității posibilitatea să ajungă de seamă, publică, deosebită şi apoi recunoscută social pentru aportul adus societății. Autorul preciza că trăirea interioară a aspirațiilor şi înclinațiilor este dependentă de caracter şi de temperament, iar prelucrarea interioară activeaza sfera afectiv-volitivă prin sentimente asociative.

K. Leonhard pune accentul pe influențele sociale în dezvoltarea individuală, care îşi lasă amprenta asupra personalității mai ales în copilărie. Există două criterii principale care diferențiază personalitățile accentuate de cele obişnuite:

- accentuarea presupune un anumit grad de intensitate a trăsăturilor repective, nefiind vorba de accentuare atunci când este vorba doar de o abatere de la medie;
- o trăsătură este considerată ca fiind accentuată atunci când o anumită înclinație se asociază cu un ansamblu de caracteristici specifice; de exemplu, se poate vorbi de hiperperperseverență atunci când ambiția se asociază şi cu alte dimensiuni, cum ar fi susceptibilitatea față de jigniri şi o înclinație spre ranchiună.

Trăsăturile accentuale sunt cele care sunt înclinate spre patologic, spre excesiv. Ele sunt prezente şi la persoanele care nu ies din medie, sunt considerate a fi normale, caz în care, existând la un nivel redus nu apar ca fiind manifeste în comportament. Atunci când aceste trăsături ating o anumită intensitate, îşi pun amprenta asupra personalității, şi când sunt foarte pronunțate, vor perturba personalitatea individului.

Condițiile de mediu, în care convietuieşte individul influențează manifestrea tendinței accentuate în sens pozitiv sau negativ. Astfel, un hiperpereseverent, în condiții nefavorabile poate deveni o persoană care se integrează greu întrucât critică foarte mult oamenii şi condițiile din jurul său; aceeaşi persoană, în condiții favorabile va deveni doar o persoană conştiincioasă, care este apreciată. De asemenea, un hiperexact în condiții nefavorabile poate să dezvolte o tulburare obsesiv-compulsivă şi în condiții favorabile, poate fi apreciat ca un individ devotat profesiei sale.

Personalitățile anormale sunt considerate cele care descriu indivizii ce se deosebesc aşa de mult de medie încât, chiar în lipsa unor contexte nefavorabile se adaptează cu dificultate la solicitările, cerințele mediului înconjurător.

4.2. Descrierea celor 10 trăsături accentuate

Firea demostrativă

Acest tip de personalitate poate evolua, în sens patologic, în cazul agravării şi accentuării însuşirilor, spre tulburarea de conversie (isterie), iar mecanismul psihic ce-i stă la bază este capacitatea anormală de refulare, după cum susține K. Leonhard (1972). Capacitatea de refulare a istericilor este extrem de mare, ei reuşin să mintă fără să fie conştienți de acest lucru, cu o expresie de nevinovăție, sau să se autoflageleze fără să simtă acest lucru.

Înlăturând, prin refulare, inhibițiile legate de autoafirmare, care presupun la oamenii cu un nivel redus la trăsăturii aşteptarea laudelor din partea celorlalți, persoana demonstrativă îşi subliniază propriile calități, iar ceilalți îl pot percepe ca având o puternică dorință de afirmare.

Corelat cu dorința de a atrage atenția şi de a se impune, apare la demonstrativ autocompătimirea, exagerarea simptomelor din boală, folosindu-se de gesturi şi mimică bogate, încărcate de expresivitate, ample. Această dorință de a atrage atenția, îl poate duce pe demonstrativ, sau pe isteric la stabilirea unor hotărâri necugetate, pripite, neanalizate suficient, acceasta tot datorită refulării capacității de analiza potențialele dezavantaje ale unei decizii.

Autorul teoriei trăsăturilor accentuate ia în considerare, în analiză, şi aspectele pozitive, avantajele, acestor trăsături. Astfel, în cazul demonstrativului, se opreşte la buna sa adaptabilitate şi capacitate de transpunere în referențialul celorlalți, întrucât el poate face abstracție de sine, atunci când poate exista incompatibiltate cu celălalt, şi astfel, prin atitudinea sa face totul pentru a face pe plac celorlalți. Acestea pot reprezenta avantaje, în profesii în care sunt necesare transpunerile la nivelul celorlalți, cum este cazul vânzătorilor.

Firea hiperexactă

Opusă firii demonstrative este personalitatea hiperexactă, fiind caracterizată de lipsa capacității de refulare, care îi împiedică să ia decizii chiar şi atunci când au toate premisele pentru a face acest lucru, stăruind la infinit asupra variantelor, posibilităților de rezolvare. Exacebarea acestei trăsături corespunde tulburării obsesional-compulsive (personalitatea anancastă, după cum figura în teoria lui K. Leonhard, şi în vechile clasificări psihiatrice). Această tulburare poate avea, evident, nivele diferite de gravitate; astfel, există o diferență între o femeie cu o astfel de tulburare dacă ascunde toate obiectele ascuțite din casă pentru a nu se răni bebeluşul şi o alta care nu mai poate îngriji copilul din teama de a nu-i face rău. Oscilația permanentă, din ultimul caz, între riscurile potențiale şi posibilitățile ca acestea să fie reale, îl face pe obsesional incapabil să învingă aceste temeri datorită incapacității de refulare.

Chiar când nu apare nevroza obsesională, personalitatea hiperexactă poate prezenta unele dezavantaje, în viața reală, la nivelul diverselor sfere ale acesteia. Astfel, la nivel profesional, persoana hiperexactă poate fi afectată la nivelul randamentului profesional, întrucât îndoiala, nesiguranța lui permanentă, îl împiedică să finalizeze activitățile, îl determină să verifice permanent dacă ceea ce a realizat este corespunzător. Această preocupare perfecționistă pentru calitatea activităților profesionale, îl poate împiedica să plece de la locul de muncă, să mediteze asupra acesteia chiar şi acasă, astfel, viața de familie, fiind de asemenea, în mod implicit afectată. Perfecționismul, preocuparea pentru minuțiozitate se poate manifesta şi în

activitățile legate de casă, gospodăreşti, iar ritualurile obsesionale sunt legate şi de verificarea repetată, uneori invalidantă a uşilor, gazelor, robinetelor.

Hiperexactitatea poate rămâne doar o însuşie accentuată atunci când nu este invalidantă pentru individ sau pentru ceilalți din jur, fiind vorba doar de meticulozitate şi conştiinciozitate ceea ce îl face pe individ un om de încredere pe care superiorii şi colegii se pot baza. De asemenea, pentru angajatori ei prezintă avantajul fidelității pronunțate, întrucât hiperexacții sunt angajații care rămân cel mai mult pe posturile lor, fiind nevoie de motive serioase pentru a renunța.

Grija hiperexactului pentru starea personală se poate dezvolta în ipohondrie, întrucât el evită excesele şi potențialii factori care i-ar putea afecta sănătatea (cum ar fi alcoolul sau țigările).

Firea hiperperseverentă

Nota dominantă a acestei trăsături este perseverența exagerată, anormală a afectului . De obicei, afectele egoiste sunt cele care întâmpină rezistență la descărcare prin reacții adecvate, pentru că întâmpină oponența celorlați oameni, şi aceasta le face să se manifeste în continuare. Persoanele paranoide sunt hiperperseverente, tocmai pentru că prezintă această desfăşurare a afectelor egoiste, ceea ce îi face să fie ranchiunoşi. În fața acțiunilor altruiste nu apar piedici, de aceea afectele nu persistă, în aceste cazuri.

Interesele personale sunt cele care sunt generează afectele firii hiperperseverente, afecte orientate împotriva unor prejudicii reale sau imaginare, împotriva onoarei personale, ceea ce duce la susceptibilitate şi tendința de a se simți jignit cu uşurință.

Datorită persistenței afectelor, individul hiperperseverent trăieşte sentimente egoiste puternice şi are un pronunțat simț al propriei valori, ceea ce îl determină să fie extrem de ambițios. O altă consecință a acestei persisitențe poate fi cumularea afectelor, în urma unor experiențe repetate, mai ales atunci când există o alternanță între succese şi insuccese în fața unor încercări ale vieții.

Afectele duc şi la suspiciune, ce se poate întinde la limita patologicului, şi care îl determină pe individ să adopte un comportament influențat preponderent de sistemul afectiv şi nu de cel rațional, mai ales în cazul controverselor cu ceilalți. Un exemplu în acest sens este gelozia, câd există o alternanță între speranța că persoana nu este înşelată şi teama de a nu afla că acest lucru este adevărat. Individul paranoid ține foarte mult la lucruri legate de ceea ce el consideră a fi dretpul său, având, din acest motiv, comportamentul unui individ care doreşte întotdeauna să aibă dreptate.

Firea nestăpânită

Impulsurile, instinctele şi sentimentele sunt cele care guvernează comportamentul acestui tip de personalitate, putându-se vorbi chiar de un rol exagerat al impulsurilor, iar exagerbarea însuşilor duce în sens patologic la psihopatia epileptoidă.

Modalitățile de reacție ale firilor nestăpânite sunt caracterizate de impulsivitate, aceste persoane îşi arată nemulțumirea prin mimică şi cuvinte, formulează cerințe şi pretenții, pot deveni agresivi, iritabili. Aceste reacții, pot să-i determine să fie deranjați de perturbările din munca lor şi astfel, să manifeste o nestatornicie în activitatea profesională.

Lipsa de stăpânire se extinde şi asupra obiceiurilor alimentare, unii dintre reprezentanții acestei tipologii putând deveni chiar dependenți de alcool, primele încercări legate de exagerarea în ingestia de alcool fiind făcute fără ca aceştia să se gândească la posibilile riscuri sau complicații.

Firea hipertimică

Personalitatea hipertimică, care prin accentuare poate duce la hipomanie, are următoarele caracteristici: sunt persoane active, vesele, vorbărețe, cu tendința de digresiuni în gândire care poate merge chiar până la fuga de idei, la reuniuni sunt cei care propun subiecte noi de discuție, având un simț al umorului foarte bine dezvoltat. Aceste însuşiri se pot dezvolta şi în aspecte pozitive cum ar fi: nevoia de acțiune îl poate duce pe individ către realizări de valoare sau chiar inovații; digresiunile de gândire pot duce la bogăția de idei din care se pot naşte cele valoroase, creative.

Când acest tip de personalitate prezintă o pronunțare excesivă veselia exagerată îl poate duce pe individ la superficialitate în abordarea diverselor probleme, şi astfel vor avea de suferit atât prestigiul, cât şi situația materială. Nevoia de acțiune exacerbată, se poate transforma într-o disipare a ineteresels, o dezordine în acțiuni, implicarea în multe acțiuni care nu sunt finalizate. Când veselia se transformă în iritabilitate, se vorbeşte de o componentă paranoidă.

Firea distimică

Opususul firii hipertimice este cea distimică, iar prin accentuare, tendința patologică este spre depresie. Persoanele din această categorie au un comportament auster, de seriozitate, fiind afectate mai mult de evenimentele triste decât de cele vesele, au o tendință spre acțiune diminuată, au un nivel al sociablității scăzut.

Reținerea în cadrul grupurilor, abordarea cu seriozitate a obligațiilor de serviciu sunt avantaje când impun individului o anumită ținută etică apreciată de ceilalți, dar un impuls redus spre acțiune şi o anumită încetineală la nivelul gândirii diminuează randamentul profesional.

Firea labilă (ciclotimă)

Labilitatea se referă la sistemul afectiv al individului, la alternarea de stări hipertimice cu stări distimice, iar accentuarea acestor stări duce la structurarea unei personalități ciclotimice, care descrie o persoană ce trece foarte uşor, uneori fără motiv de la o extremă la cealaltă. Manifestarea unui pol hipertimic, sau a celuilalt, distimic, este însoțită de întregul tablou al trăsăturii respective, pe care l-am prezentat mai înainte. Trecerea de limita patologicului a acestei trăsături înseamnă instalarea tulburării maniaco-depresive.

Firea exaltată

Această trăsătură este specifică acelor persoane care reacționează cu intensitate ridicată în fața evenimentelor pe care le trăiesc, care se entuziasmează foarte uşor. În general, sunt considerate persoane altruiste, fiind încântate de succesul cuiva, afectuoşi cu ceilalți, dar şi plini de compasiune când este vorba de suferința, eşecul, decepția cuiva. De asemenea, sunt la fel de încântați şi de muzică, artă, natură sau de un sport, dar grija şi frica pentru propria persoană se pot transforma în griji excesive.

Faptul că astfel de firi sunt puternic impresionate de dimensiuni ce țin de muzică, artă sau pictură, este explicația dată de K. Leonhard pentru frecvența mare a acestei categorii în rândul aştiştilor, al marilor creatori din artă. Astfel, „sensibilitatea afectivă, îl orientează pe om spre valorile artei, trezindu-i totodată dorința să creeze el însuşi ceea ce îl emoționează aşa de profund.” (1972, p.131).

Firea anxioasă

Stările anxioase sunt frecvente în copilărie, având ca obiect divesrşi stimuli, cum ar fi întunericul, persoane necunoscute, câini, furtună.

În cazul adulților, în comportamentul direct observabil anxietatea este mai puțin vizibilă pentru ceilalți. K. Leonhard reduce manifestările timidității la cele legate de timiditate, sau de fobie socială; astfel, în viziunea autorului, anxietatea la

adulți apare atunci când este vorba de afirmarea personală, când apare o divergență de opinii, iar cele două forme care se pot dezvolta sunt docilitatea şi timiditatea anancastă. În primul caz, orientarea este preponderent spre exterior, în sensul că individul adoptă o asemenea atitudine în fața celorlalți. Timiditatea ananacastă este descrisă de autor ca o jenă generată de poziția în care se află individul, şi anume, în centrul atenției.

Timidul poate, prin supracompensație, să adopte fie o atitudine se siguranță în propriile forțe, care nu este reală, ci doar afişată, fie un comportament arogant.

Firea emotivă

Principala caracteristică a acestei persoane este gradul scăzut de declanşare al sentimentelor din domeniul spiritual, ale căror cauze pot fi relativ minore. Diferențele față de firea exaltată sunt date de intensitate şi de timp de declanşare: la emotivi reacțiile afective nu sunt aşa de exagerate şi nici nu progresează aşa de rapid; ei nu reacționează atât de puternic ca exaltații, ci într-un mod mai sentimental.

Mobilitatea mimicii este una din caracteristicile principale ale acestei firi, reacție care nu este controlată în timpul unei conversații, când reacțiile persoanei sunt foarte bine redate de expresia feței. De asemenea, parcurgând o carte cu evenimente triste, sau un film similar, firile emotive au un plâns facil.

O consecință a acestei sensibilități afective foarte mari poate fi depresia reactivă în fața unei traume, a unui eveniment nefavorabil, traumatizant. Dacă în cazul personalităților distimice sau ciclotimice depresia apare în condițiile în care există o predispoziție activată de un eveniment exterior, în cazul firii emotive gravitatea depresiei este determinată de gravitatea evenimentelor exterioare, fără să existe o predispoziție.

Autorul stabileşte şi o diferență între reacția emotivă şi cea ciclotimă: dacă în cazul amândurora există o labilitate a sentimentelor, la ciclotimici reacția nu este proporțională cu evenimentul nici în privința naturii ei şi nici a intensității, pe când la emotivi doar evenimentul ca atare exercită o influență (un emotiv participă din plin la bucuria altor oameni, dar nu se lasă contaminat fără motiv de o societate veselă).

K. Leonhard, precizează în lucrarea sa *Personalități accentuate în viață şi în literatură*, lucrare ce a stat la baza elaborării testului Schmiescheck, că la nivel individual pot exista diverse combinații ale acestor trăsături, în proporții variate.

Cap. 5. Concepția lui R.B. Cattell şi chestionarele de personalitate

5.1. Perspectiva lui R.B. Cattell asupra trăsăturilor de personalitate

Aderând la poziția lui H. J. Eysensk, R. B. Cattell apreciază că indivizii sunt diferiți prin poziția lor pe un continuum al trăsăturilor şi dispozițiilor de personalitate semipermanente, dar şi a pozițiilor față de condițiile interne de trecere ce sunt măsurabile prin factorii de personalitate.

Teoria lui R. B. Cattell se bazează pe date ştiințifice, iar în cercetarea empirică autorul a utilizat subiecți al căror comportament a fost studiat extensiv prin chestionare, teste obiective, observații directe evaluări ale conduitei în situații reale de viață. Datele astfel obținute au fost prelucrate prin analiza factorială, iar varianța comportamentului este considerată a se datora tocmai a acestor factori rezultați prin această analiză.

Pentru Cattell factorul este un pattern de variabile care poate varia de la o cercetare la alta datorită unei mari varietăți de factori, cea care rămâne constantă fiind trăsătura-sursă, aceasta fiind cea care trebuie cunoscută şi investigată în psihologie.

Fiind considerate factori rezultați din analiza factorială, trăsăturile sunt descrise ca tendințe de a reacționa, relativ permanente şi care formează unitatea fundamentală a personalității individului. Cunoaşterea modalității de combinare a acestor trăsături îi permit psihologului să realizeze predicții asupra comportamentului persoanei într-o anumită situație. Trăsăturile sunt constructe ipotetice deduse din observarea obiectivă a comportamentului deschis al individului (M. Minulescu, 1996).

Trăsăturile au fost clasificate de R. B. Cattell pornind de la mai multe criterii:

1. Există trăsături comune care există la fiecare individ la un anumit nivel de dezvoltare (cum este inteligența sau introversia-extraversia) şi există trăsături unice care sunt din categoria intereselor sau a atitudinilor (preferința pentru anumite hobby-uri, cum este colecționarea timbrelor).
2. Trăsăturile pot fi împărțite în cele prin care se poate determina eficiența persoanei în atingerea scopurilor (inteligența), trăsături temperamentale care descriu stilul sau tempoul de lucru (rapiditatea în acțiune) şi trăsături dinamice care activează şi coordonează acțiunile (motivațiile, treuințele).
3. Trăsături de suprafață (care corelază între ele, dar fără a forma un factor dacă nu sunt determinate de aceeaşi trăsătură sursă) şi trăsături sursă (sunt importante, stabile şi permanente, fiind factori unitari, surse ale unui aspect al comportamentului). Factorii primari obținuți prin analiza factorială exprimă aceste trăsături sursă ca dimensiuni de bază ale personalității.

Trăsăturile sursă au fost, de asemenea, clasificate în două categorii principale: trăsături constituționale (cu origine în condițiile interne ale organismului, ce țin de ereditate sau de fiziologia organismului, cum ar fi ingestia de alcool) şi trăsături care țin de mediu (țin de condițiile socio-fizice, şi care se referă la caracteristicile învățate ce formează un model ce este impus şi imprimat în personalitate de mediu, de exemplu între un inginer şi un pictor există diferențe în privința trăsăturilor-sursă).

Pentru Cattell, forțele motivaționale sau dinamice ale personalitățile sunt sentimentele şi ergii (cuvând derivat din grecescul ergon).

Ergul este energia care dinamizează întreg comportamentul, fiind orientat spre scopuri precise. Cercetările factoriale întreprinse de Cattell au identificat 11 ergi care

pot fi considerați motive umane fundamentale: curiozitatea, sexualitatea, gregaritatea, nevoia de protecție, afirmarea de sine, nevoia de securitate, foamea, mânia, dezgustul, atractivitatea, supunerea.

Sentimentele sunt trăsături sursă de nivel mediu, fiind atitudini învățate de individ, centrate pe sferele importante ale vieții lui: familie, profesie, religie, etc.

Între cele două forțe motivaționale există diferențe în privința durabilității: ergul este o structură permanentă, constituțională care poate varia doar ca intensitate, pe când sentimentul, fiind format prin învățare poate dispărea prin pierderea importanței pentru o anumită persoană. Există, totuşi, un nucleu al sentimentelor, numit de Cattell sentiment-master, care nu este altcela decât sentimentul de sine, care influențează toate atitudinile subiectului, asigură unitatea comportamentului, stabilitatea, coerența, organizarea trăsăturilor-sursă, controlând toate structurile personalității.

5. 2. Chestionarul 16 Factori Primari (16 PF)

Chestionarul este elaborat şi publicat de Cattell în 1950, cuprinzând 12 trăsături sursă obținute prin anliza factorială, itemii fiind selectați prin saturația în factorii respectivi. Cunoaşterea foarte bună a teoriei lui Cattell este foarte importantă întrucât multe din trărăturile testului poartă denumiri ale formulărilor speciale ale lui Cattell.

Itemii testului 16 PF fac parte din următoarele categorii:

- întrebări referitoare la propriul comportament al individului respectiv;
- itemi care solicită exprimarea unor opinii sau atitudini generale despre oameni;
- itemi prin care subiectul are de ales între ocupații, activități recreative, tipuri de oameni sau alternative privind judecăți de valoare;
- itemi verbali sau numerici prin care este evaluat factorul de abilitate rezolutivă (B).

Testul are două forme paralele, cu 187 itemi, putând fi utilizat cu o singură formă, sau cu ambele pentru o mai mare fidelitate a aevaluărilor. Foaia de profil a testului ne arată care sunt manifestările comportamentale pentru cele două extreme ale dimensiunilor bipolare, care trebuie interpretate din perspectiva datelor de cercetare privind factorii respectivi.

Factorii din testul 16 PF sunt constructe bipolare, prin care sunt prezentate manifestările comportamentale specifice, gradual, de la un pol caracterizat prin maximă exprimare în comportament la celălalt pol care exprimă maxima exprimare a opusului.(M. Minulescu, 1996)

Prin evaluare se stabileşte, la nivelul fiecărui factor, poziția individului investigat pe acest continuum. Se consideră că acei factori care au valori care depăşesc zona de semnificație medie, sunt semnificativi şi activi în comportamentul persoanei respective. Astfel, fiind 11 clase standard, semnificative sunt valorile de la 0 la 3 şi cele de la 7 la 10, notele 4, 5, 6 aflându-se în zona de semnificație medie. Gradul de activism în comportament al unei trăsături este dat de extremizarea cotei standard, notele 0 şi 10 indicând un maxim activism al trăsăturilor, redate de caracteristicile polului respectiv.

Factorii primari şi cei secundari din chestionarul 16 PF

Factorul A - Schizotimie – ciclotimie

Polul la care sunt prezente cote standard joase de la 0 la 3 caracterizeaza un comportament prin caracteristici cum ar fi schizotimie, orgoliu, spirit critic, opozanța, răceala şi indiferență, suspiciune, rigiditate. La polul opus, cu note standard cuprinse între 7 şi 10 se conturează un comportament caracterizat prin ciclotimie, care

presupune manifestările: individul este bun, amabil, prietenos, serviabil, cu interes pentru ceilalți, blând, încrezător, adaptabil şi cald.

Factorul B - Abilitate rezolutivă generală

Scala nu are corelații semnificative cu testele de abilități mentale obişnuite care tipic sunt probe psihologice în timp limitat.

Cotele standard scăzute la factorul B măsurat prin sarcini atât reale cât şi opționale indică o slabă abilitate mentală care poate duce şi la o moralitate inferioară, tendința de a abandona cu uşurință, lipsa de interes pentru subiecte intelectuale, lipsa de cultură în general. La polul opus, cel al notelor standard de la 7 spre 10 indică inteligența vie, conştiinciozitatea, perseverența în rezolvarea problemelor, tendința de a gândi în plan abstract, logic.

Factorul C — Instabilitate emoțional - stabilitate emoțională

Extrema dimensiunii caracterizată prin instabilitate reprezintă caracteristici ale unui eu slab, şi anume: emotivitate, imaturitate afectivă, instabilitate; individul plasat la această extremă reacționează la frustrație într-o manieră emoțională, este inconstant în atitudini şi interese, este excitabil şi hiperreactiv, evită responsabilitățile, abandonează uşor, este neliniştit, implicat în conflicte, agitat şi poate fi implicat şi în accidente.

La cealaltă extremă apar caracteristicile unui eu puternic, matur, calm, stabilitate, constanță în interese, echilibru emoțional. Indivizii plasați în această poziție se adaptează faptelor, nu obosesc uşor, nu se amestecă în conflicte.

Factorul E – Supune – dominanță

Polul corespunzător notelor între 0 şi 3 redă un comportament supus, blând cu dependență, dar şi cu naturalețe şi bunăvoință. Aceste persoane sunt conformiste, uşor de dominat. La polul opus, cel al notelor între 7 şi 10 este reprezentat de persoane cu un comportanment agresiv, combativ, afirmativ, dominat de încăpățânare, ostil, dornic să capteze atenția şi nonconformist.

Factorul F- Expansivitate – Nonexpansivitate

Acest factor F este o componentă importantă a dimensiunii extraversie - introversie, ca factor secundar.

Caracteristicile polului nonexpansiv, cu note T intre 0 şi 3 indică un comportament moderat, prudent, taciturn, introspectiv, cu tendința spre deprimare şi reverie, mai puțin comunicativ, mulțumit de sine, legat de valori personale. În extrema cealaltă, sunt persoane impulsive, entuziaste, vesele, directe, expresive, spontane, legate de grup.

Factorul G - Supraeu slab - forta supraeului

Factorul G este legat, în principal, de energie şi perseverență.

Un supraeu slab (note între 0 şi 3) este caracterizat de un comportament cu lipsă toleranță la frustrare, fiind specific unui individ schimbător, influențabil, cu emotivitate generalizată, inconstanță şi nesiguranță şi care are tendința de a neglija obligațiile sociale, şi de fi dezintersat de normele morale colective. Polul opus, cu note între 10 si 7 indică atitudini de conştiinciozitate, perseverență, responsabilitate personală, ordine, consecvență, atenție la oameni şi lucrurile din jur.

Factorul H - Threctia - parmia

Cele două denumiri ce-i aparțin lui Cattell, se referă la manifestări ale timidității şi sensibilității la amenintare, pe de o parte, față de curaj şi lipsa de sensibilitate, pe de alta, iar factorul este puternic dominat de ereditate.

Polul threctia, corespunzător notelor T între 0 şi 3, indică un comportament caracterizat de tendința de repliere asupra propriei persoane; individul caracterizat astfel este prudent, rezervat, distant, contemplativ, cu tendința de a apare acru, rece,

dezinteresat de sexul opus, moderat şi conştiincios, dar cu interese limitate ; apare, la asemenea persoane o absență a interesului artistic sau afectiv, o tendință spre perceperea rapidă a pericolului.

Polul parmia (corespunzător notelor T între l0 si 7) indică o sociabilitate gregară, o persoană îndrazneață, căreia îi place să întâlnească oameni, este activă, curajoasă, cu interes pentru sexul opus, impulsivă, neliniştită, nu vede uşor semnele pericolului, are interese artistice şi o bogată rezonanță emoțională.

Factorul I- Harria – premsia

Aceasta este o dimensiune referitoare la comportamentul dur şi realist versus cel sensibil la estetic.

Polul harria indică un comportament realist, dar dur, ceea ce înseamnă conturarea următorului tablou de caracteristici: o persoană care nu se aşteaptă la lucruri extraprdinare de la ceilalți, se bazează pe sine, are spirit practic şi manifestă relativă insensibilitate față de alții, matur emoțional, aspru, chiar cinic, fără simț artistic, reacționează puțin la aspecte estetice, nu ia în considerare incomoditățile fizice.

Polul premsia indică un comportament sensibil la estetic, exigent, dar nerăbdător, relativ imatur emoțional; persoanele de la această extremă caută ajutorul şi simpatia altora, este prietenos, blând, indulgent cu sine şi ceilalți, dificil de satisfăcut în probleme de artă, introspectiv, imaginativ şi cu o bogată viață interioară ; pe plan social manifestă o relativă frivolitate, fiind dornic să atragă atenția, este nelinişit,chiar ipohondru.

Factorul L - Alexia - protension

Notele între 0 şi 3 (polul alexia) este caracterizat prin încredere, adaptabilitate, cooperare; absența geloziei sau invidiei, o gravitate amabilă, dar plină de spirit, interesul față ceilalți. Polul protension cu note T intre 10 spre 7 este caracterizat prin tensiune, ceea ce reprezintă un mod de a trăi neîncrezător, înclinat spre gelozie, îndărătnic, şi timid; relativ rigid, dur şi indiferent față de alții.

Notele scăzute sunt specifice unui subiect care se acomodează uşor, nu caută rivalitate, se preocupă de tot soiul de oameni, excelează în munca de echipă. Notele ridicate redau un comportament plin de suspiciune, egocentric, rigid în interelații, cu interes mai degrabă pentru viața sa interioară decât față de oameni; este o persoană circumspectă, tensionantă în cadrul unui grup sau echipe.

F actorul M - Praxernia – autia

Notele scăzute (praxernia) ale acestei dimensiuni descriu un comportament practic şi conştiincios; persoanele care se încadrează în această categorie sunt capabile să-şi păstreze sângele rece şi prezintă o relativă lipsă de imaginație; sunt indivizi cu spirit logic, expresivi, deschişi ca interese, cu sânge rece în caz de urgență sau pericol. La polul autia se plasează persoane ce pot fi numite nonconvenționale excentrice: imaginative, boeme, mai puțin preocupate de conştiinciozitate, cu un aspect exterior calm, au ocazionale izbucniri emotive de natură isterică.

Notele mari (autia) descriu persoane imaginative, centrate în intregime pe reperele interioare, adesea originale şi ignorând realitățile cotidiene isi urmează calea proprie; dispunând de imaginație creatoare şi preocupat de marile idei, dezinteresat de valorile materiale, uneori având reacții emotionale violente. Conştient fiind de propria personalitate, se poate întampla să evite activitățile colective.

Factorul N - Naivitate – subtilitate

Se apreciază, că acesta este un factor care nu afectează în mod semnificativ comportamentul individului.

Polul naivității, adică al cotelor joase, indică un comportament direct, naiv, sentimental, natural, uneori stângaci şi neîndemanatec, o persoană ce se interesează de alții şi este uşor de satistacut. Subtilitatea ca extremă a acestei dimensiuni, redă un comportament în care se regăsesc caracteristicile: perspicacitate şi luciditate în opinii, un mod de a fi rafinat, civilizat şi subtil, dar rece, indiferent față de alții şi dificil de satisfăcut.

Factorul O-încredere - tendința spre culpabilitate

Notele joase la această dimensiune indică un comportament calm, cu încredere în forțele proprii, senin, liniştit, rezistent la stres, eficient, viguros, uneori chiar brutal, fără fobii, se angajează preponderent în activități simple.

Notele înalte indică lipsa de securitate, un mod anxios sau depresiv, agitat de a se raporta la existență; fără încredere în ceilalți, suspicios, cu sentimente de culpabilitate.

Ultimii factori ai testului, Q1, Q2, Q3, Q4 sunt mai puțin exprimați şi clarificați, dar au o contribuție în comportament atunci cand sunt activi. Aceşti factori au fost derivați din analiza factorială realizată asupra celorlalți factori, o valoare deosebită fiind dată de validitatea prognostică, privind tendințele specifice de comportament.

Factorul Q 1 - Conservatorism - lipsa de respect pentru convenții

Polul conservatorism indică un mod relativ necritic de acceptare a normelor; polul opus reprezintă un comportament deschis spre nou, inovator, critic, cu un ascuțit gust pentru analiză.

Factorul Q 2 - Dependența de grup - independența personală

Persoana cu cote Q 2 ridicate este rațională, capabilă să ia decizii uşor singură, iar notele scăzute redau un tip de individ care merge o dată cu grupul, caută aprobarea socială, urmeaza tendințele din modă.

Cercetările au relevat o corelație a comportamentului specific unui Q 2 scăzut cu profesii din sfera cercetării, cadrelor de conducere şi decizie. De asemenea, studiile din sfera dinamicii grupului indică faptul că cei cu Q 2 ridicat trăiesc insatisfacții legate de integrarea în grup, oferă frecvent soluții la diferite probleme, dar grupul tinde să-i refuze.

Factorul Q 3 - Sentiment de sine slab - sentiment de sine puternic

Comportamental aceste manifestări se referă la opoziția dintre lipsa de control şi disciplina de sine, exigența, voința dezvoltată. Este un factor ce exprimă gradul în care individul a acceptat o imagine de sine ideală care este instanța ce-i ghidează comportamentul real. Acest factor contribuie semnificativ la factorul secundar anxietate.

Notele scăzute la acest factor redau o emotivitate necontrolată, fiind un factor asemănător factorului D din H.S.P.Q., factor care dispare ca atare la vârsta adultă. O cota scazuta la Q3 este asociata cu delincvența juvenilă.

Factorul Q4 - Tensiune ergică slabă - tensiune ergică ridicată

Notele scăzute ale acetui factor indică un mod de a trăi destins, calm, nonşalant, satisfăcut de sine, iar cele ridicate redau un comportament caracterizat de încordare, tensiune, excitabilitate şi sentimente de frustrare, nelinişte fără motiv, încordare, iritabilitate, agitație.

Factorii de ordin secundar (de suprafață)

Factorii de ordin secundar au semnificația de trăsături de suprafață şi sunt definiți şi determinați experimental de Cattell, fiind calculați în funcție de ponderea contribuției fiecăreia dintre componentele primare în clusterul factorial; calcularea notelor corespunzătoare factorilor secundari se realizează prin utilizarea cotelelor

standard, iar ceea ce se obține are semnificația unei cote standard, de la 0 la 10 (M. Minulescu, 2004).

Factorul I - Adaptare – anxietate

O notă ridicată la factorul secundar I indică o anxietate ridicată, în sensul obişnuit al denumirii, nefiind vorba neapărat de nevroză, ci de o reacție la o anumită situație. Persoanele cu note mari la acest factor, sunt nesatisfăcute de capacitatea proprie de a răspunde cerințelor vieții şi a realiza dorințele pe care le au. Anxietatea puternică perturbă randamentul şi atrage tulburări psihosomatice.

Factorul II - Introversie – extraversie

Cota scăzută la acest factor secundar indică tendința spre timiditate şi inhibiție în relațiile cu ceilalți. Persoanele de la acest pol nu sunt potrivite pentru profesii care cer contacte sociale multiple, dar pot avea succes în activități care cer precizie.

Extraversia, ca extremă de la polul notelor mari, indică lipsa de inhibiție socială şi o satisfacție generală față de propria persoană. În acest caz, profesiile cu un bun prognostic sunt cele care presupun activități care presupun contacte sociale frecvente, şi un prognostic mai puțin bun este cel al reuşitelor academice.

Factorul III - Emotivitate – dinamism

Cotele scăzute la acest factor indică o emotivitate difuză care poate fi de tip depresiv şi care caracterizează o persoană sensibilă la rafinamentelee existenței, cu un temperament artistic, plăcut; de asemenea, tot la acest pol apare şi tendința de a reflecta prea mult înainte de a trece la acțiune.

La polul opus se conturează un comportament dinamic, întreprinzător, decis, competent. La aceste persoane există riscul să acționeze orientându-se predilect după ceea ce le apare clar şi indiscutabil, fără să examineze aspecte mai subtile, sau relațiile umane implicate, în fața dificultăților, tendința trecerii la acțiune primează, nu cea de reflecție.

Factorul IV - Supunere – independență

Notele mici la acest factor indică un comportament moderat, pasiv, legat şi dependent de ceilalți; au tendința de a căuta aprobarea şi sprijinul celor de care are nevoie şi de a-şi orienta conduita în funcție de cei ce acordă această susținere.

Cotele ridicate, ce corespund polului independenței, redau un comportament caracterizat prin tendința spre agresivitate, îndrăzneală; aceste persoane au un mod tranşant de a acționa, de a avea inițiativă, preferând situațiile în care îi sunt încurajate aceste tendințe.

5. 3. Chestionarul de personalitate pentru adolescenți - HSPQ

În viziunea lui Cattell, psihodiagnoza personalității este un demers prin care se determină modul de interrelaționare al trăsăturilor, şi care presupune parcurgerea următoarelor etape :

- identificarea dimensiunilor comportamentale ce apar ca fiind semnificative în existența persoanei respective ;
- se determină gradul în care acestea sunt prezente şi specificul lor ;
- se identifică modul în care individul le face operante în diferite contexte de viață ;
- se determină în ce condiții şi situații apar aceste inserții adaptative ;
- se determină aderența la real a utilizării de către individ a caracteristicilor de care dispune ;
- construirea, la finalul demersului, a unei imagini interacționiste privind interrelațiile dimensiunilor respective în comportament.

În acest proees de prelucrări, problema vârstei şi stabilității factoriale a constituit un domeniu preferențial pentru multe echipe, dintr-o perspectivă

structuralistă şi longitudinală. Astfel, Cattell & Gruen (1953); Cattell (1957) ; Cattell & Coan (1957); Peterson (1965); Exsenels, Easting şi Eysenck (1970) au relevat că există trăsături care apar în adolescență, altele dispar, în timp ce unele trăsături sunt prezente de-a lungul tuturor vârstelor.

Aceste cercetări au fost realizate prin intermediul a două tehnici principale :

1. Stabilirea corelațiilor dintre evaluări cantitative realizate în perioade de vârstă diferite, specifice pentru etapa de dezvoltare inclusă în studiu ; este metoda longitudinală care este utilă pentru a obține date privind relațiile dintre vârstele cronologice ale dimensiunilor sau condițiilor vizate de cercetare.

2. A altă tehnică se bazează pe datele intersecționale, prin care secvența de dezvoltare este stabilită prin subiecți care trăiesc simultan în aceeaşi perioadă de timp, pentru a se obține o compilare a liniilor de tendință legate de vârstă. Această tehnică, este preferată de Cattell şi colaboratorii săi, în cercetările asupra adolescenței.

Cattell si Sealy (1966) au constatat că aspectele majore ale personalității se schimbă de-a lungul adolescenței, aceste schimbări prezentând un important specific în funcție de sexul subiectului. Astfel, cu cât avansează în adolescență, în perioada dintre 11 şi 18 ani modelele culturale şi expectațiile legate de rol sunt responsabile de multe dintre diferențele intersexuale determinate; de exemplu, rolul feminin devine tot mai accentuat o dată cu vârstele mai mari. De asemenea, adolescența este considerată o perioadă de creştere a sociabilității, identității şi suficienței personale, dominării, adaptării la social. Tot în această perioadă are loc o accentuare a conştientizării cerințelor realului, o creştere treptată neliniştii şi anxietății, dar băieții devin mai hotărâți.

Evoluția factorilor de personalitate în perioada 11 ani - 18 ani este prezentată de Cattell şi Sealy, prin raportarea diferențiată a factorilor din HSPQ la cei din PF16 este prezentată astfel:

A - schizotimie / ciclotimie: de la l l la 17 ani se înregistrează o creştere a sociabilității şi o reducere a însingurării; la baieții de peste 18 ani o creştere a obiectivității, scepticismului; la fete apare un declin slab spre ciclotimie;

B - inteligența: se înregistrează o creştere stadială de la l l la 15 ani ;

C - forța eului: creşterea nu este semnificativă pentru nici unul dintre sexe;

D - flegmatic/excitabil: de la 11 la l7 ani, la ambele sexe se înregistrează creşterea identității şi suficienței personale, dar şi o scădere a excitabilității şi nesiguranței;

E - submisiv/dominant: la ambele sexe creşte dominanța, dar diferențiat: la fete are loc o creştere între 11 şi 17 ani, iar la băieți, creşterea tendinței are loc între 18 şi 23 ani: pe ansamblu, scorurile fetelor sunt mai scăzute decât cele ale băieților;

F - taciturn/expansiv: expansivitatea creşte de la 11 la 17 ani, apoi apare o tendință de stagnare şi apoi un declin;

G - forța supraeului: în acest caz, nu apare nici o tendință semnificativă;

H - parmia/threctia: se înregistrează un uşor declin al timidității de-a lungul vârstelor;

I - premisa/harria: la băieți scorurile sunt mai scăzute decât la fete; în adolescența timpurie; creşterea este semnificativă la fete între 15 şi 18 ani;

J - coasthenia/zeppia: de la 11 la 17 ani se înregistrează un uşor declin în coasthenia pe măsură ce scade ideosincrazia şi creşte participarea la grup; declinul la baieți apare mai mic, ei tind să ramână mai dominați de ideosincrazii ;

L - protension/alexia: pentru fete apare un declin constant de-a lungul adolescenței;

M - autia/praxernia: apare o tendință de creştere a scorurilor în perioada 11 - 17 ani este relativ mai importantă, având semnificația de convenționalism, spirit practic, realism;

N - naivitate/subtilitate: se conturează o tendință de creştere mai semnificativă de la 15 la 23 ani;

O - încredere/subtilitat: o tendință generală de descreştere; la fete tendința spre culpabilizare înregistrează scoruri mai mari; băieții devin de-a lungul adolescenței în mod semnificativ mai puțin neliniştiți;

*Q1 - conservator/radical:*fetele sunt mai conservatoare, cu tendința de creştere a scorurilor de-a lungul colegiului; baieții la vîrsta colegiului prezintă o tendință clară spre creşterea radicalismului; la cei care nu sunt la colegiu s-a înregistrat un declin ;

Q2 - dependența/independența: pentru fete se înregistrează un declin semnificativ de la 11 la 16 ani; dupa 16 ani apare la ambele sexe o creştere semnificativă;

Q3 - controlat/necontrolat: s-a constat o creştere semnificativă doar la baieți în prima parte a adolescenței;

Q4 - relaxare/tensiune: în adolescența timpurie s-a constatat o creştere la ambele sexe; o scădere semnificativă apare la tensiunea ergică, între 18 şi 23 ani pentru tinerii de la colegiu sau pentru băieții care nu sunt la colegiu.

5. 4. Chestionarul "C" Cattell

Principalele condiții esențiale enunțate de Porot, cuprinse în majoritatea definițiilor psihiatrice asupra anxietății, sunt următoarele :

l. sentimentul iminenței unui pericol nedeterminat, care este însoțit de fantasme tragice care pot amplifica totul la proporțiile unei reale tragedii;

2. starea de atenție față de un pericol, o stare de alertă psihică care cuprinde subiectul în întregime, ca şi cum totul ar duce către o catastrofă ;

3. convingerea de neputință absolută insoțită de sentimentul de dezorganizare şi aneantizare în fața pericolului.

Dominanța afectivă a anxietății este însoțită de o simptomatologie vegetativă, care cuprinde următorul tablou: disfuncții respiratorii şi cardiace, dispnee, paloare, relaxarea întregii musculaturi sau contracturi violente ale unor segmente precum fruntea etc. Aceste reacții permit o distincție între anxietatea la nivel psihic şi angoasa, care implică preponderent planul somatic.

Anxietate manifestă şi anxietate voalată

Chestionarul lui Cattell, destinat evaluării anxietății cuprinde un număr de 40 itemi, care sunt organizați după 5 factori primari, dar şi după caracterul manifest sau voalat (interiorizat) al simptomelor anxietății. Astfel, primii 20 de itemi se referă la manifestări indirecte (voalate) ale anxietății, iar ceilalți la expresia directă a stării la nivelul comportamentului.

Demersul diagnostic în această probă presupune parcurgerea următoarelor etape în interpretarea datelor obținute :

- determinarea notei generale de anxietate ;
- raportul dintre primii 20 de itemi şi ceilalți, redă gradul de mascare sau de exprimare în comportamentul observabil al anxietății ;
- stabilirea notelor standard al celor 5 factori primari ai anxietății.

Cercetările extinse l-au condus pe Cattell la stabilirea a două corecții a notei generale de anxietate, în funcție de sex şi de vârstă. Astfel, autorul a constatat că nota generală de anxietate scade de o parte şi de alta a intervalului de vârstă 19-21 ani, şi de asemenea că anxietatea este mai ridicată la femei, aceste observații fiind la baza corecțiilor care se aplică notelor brute.

Anxietatea şi cei 5 factori abordați de test

Pentru Cattell, anxietatea se referă la următoarele caracteristici: tensiunea interioară, instabilitatea, lipsa de încredere în sine, ezitare în asumarea riscurilor, temeri, manifestări psihosomatice resimțite accentuat în plan subiectiv. Deosebirea dintre anxietate şi nevrotism este dată de incapacitatea de adaptare la situații noi şi rigiditatea comportamentală.

Teoria lui Cattell, teorie ce stă la baza elaborării acestei probe, prezintă anxietatea ca un factor secundar, fiind o combinație între 5 factori primari:

Q3 – dezvoltarea conştiinței de sine se referă la gradul de motivare a integrării coportamentului în jurul acceptării şi imaginii de sine, definită conştient prin raportare la standardele sociale acceptate. Variația acestei note depinde de structurile caracteriale şi de deprinderile acceptate în plan social. Notele mici la această notă se pot constitui în factor major responsabil de dezvoltarea anxietății.

C – forța eului sau capacitatea de a controla şi exprima tensiunile într-un mod realist şi aprobat social influențează anxietatea printr-un eu slab, incapabil de autocontrol, care apelând la numeroase apărări duce la creşterea tensiunii subiective.

L – propensiunea paranoidă are o legătură mai puțin conturată cu anxietatea, dar ipoteza formulată de autor este acea că situația socială dificilă generată de comportamentele dominate de tendința paranoidă, nesiguranța socială, duc la anxietate.

O – culpabilitatea anxioasă depresivă, poate reprezenta o tendință constituțională spre anxietate; este compusă din elementele: sentimentul lipsei de demnitate personală, anxietatea, depresia, autoculpabilizarea pe diferite subiecte.

Q4 – tensiunea ergică este o componentă a anxietății prin impulsuri activate sau provocate nesatisfăcute, un nivel ridicat generând pulsiunea spre agresivitate, tensiune, iritabilitate, nervozitate. Impulsuri legate de sindromul anxietății poate fi nevoia de considerație sau cea legată de o situație.

Notele standard ale probei elaborate de Cattell sunt împărțite în 11 clase, notele peste 7 indicând instalarea anxietății, iar nivelul 10 semnalând chiar necesitatea unor intervenții terapeutice.

Dintre cei 5 factori primari, Q3 şi Q4 sunt puternic legați de influențele mediului, iar C de dimensiunea ereditară. Factorii O şi L au cea mai mare stabilitate în comportament, iar situațiile încărcate de stres exercită o puternică influență asupra tensiunii ergice (Q4) şi asupra unui eu imatur (C).

Notele foarte mici ale anxietății, de 0 sau 1, sunt semnificative pentru lipsa de motivație sau pentru starea de apatie; un nivel mediu al anxietății este asociată cu reuşita şcolară.

Cap. 6. Chestionarul de Personalitate California

6. 1. Perspectiva lui lui H. Gough privind dimensiunile interrelaționale

Psihologul american H. Guogh a elaborat Inventarul de Personalitate California, una din cele mai celebre probe de evaluare a personalității în psihologia modernă, cu largă aplicabilitate în diferite domenii de activitate. Motivele care au stat la baza acestor cercetări finalizate cu elaborarea acestei probe sunt prezentate de autor astfel: "Pentru mine, principiul prim şi cardinal este că testele sunt făcute pentru a fi utilizate, iar un principiu subsidiar este că ele trebuie utilizate în înțelegerea analizei de caz individual." (Mergaree, 1972).

H. Gough a elaborat chestionarul CPI pornind de la contextu1 de utilizare şi de la concepte1e care existau deja în domeniul comportamentului interpersonal. Un punct de plecare al cercetărilor autorului a fost ansamblul acelor termeni pe care oamenii iî utilizează între ei pentru a-şi descrie moduri de comportament, caracteristicile obişnuite, zilnice, pe aşa numitele ”concepte populare".

Începând din anii `50 şi până în 1989 au fost realizate peste 1000 de studii de validare, experimentare, predicție şi aplicare pe noi populații sau situații, studii efectuate de grupul de cercetare al lui Gough, de alte laboratoare din America şi din alte țări; mai mult, au fost experimentate noi scale din anii `70 şi s-au realizat cercetări care au grupat factorial itemii testului, s-a ajuns la un model "cuboid" în funcție de trei super-factori înalt semnificativi ai testului.

Demersurile lui Gough au pornit la de situațiile în care va fi folosit testul, pe baza unor constructe care sunt deja operaționale în raport cu felul cum se comportă indivizii în situații specifice.

CPI a fost construit ca un instrument paralel în raport cu un alt instrument larg utilizat elaborat la Universitatea din Minnesota, şi anume MMPI (Inventarul Multifazic de Personalitate Minnesota). Astfel, dacă MMPI este destinat psihopatologiei, pornind de la variabile clinice, CPI era destinat normalității psihice, înțeleasă ca o realitate dinamică, aflată în interrelaționare.

Conceptele populare de care vorbeşte H. G. Gough, sunt cele care apar în interrelaționarea socială, în viața socială curentă, atribute ce se regăsesc în toate culturile şi societățile şi care au o relație directă şi integrală cu formele de interrelaționare socială. Autorul oferă şi un exemplu în acest sens: termenul de dominant era folosit de Plutarh pentru a-l descrie pe Caesar, dar este de asemenea, un termen folosit şi în prezent, de omul obişnuit, când este descrisă o persoană publică sau politică cu o prezență socială evidentă. Sursa cea mai importantă a acestor concepte populare este limbajul comun, referitor la experiența socială.

Formele tesului, prezentate cronologic au fost următoarele: în 1948 Gough publica primele scale; in 1951 apare prima ediție cu 15 scale din C.P.1.; în 1957 apare prima ediție de 18 scale cuprinzând 468 de itemi plus 12 care reapar cu un total de 480 de itemi centrați mai ales pe comportamente tipice, sentimente, opinii, atitudini. În 1987, a fost elaborată o formă cu 20 de scale şi un total de 462 de itemi.

Gough subliniază necesitatea ca interpretarea unui profil la CPI trebuie să fie realizată de către profesionişti calificați în utilizarea acestei probe, care să realizeze o evaluare prin prisma constructului aşa cum este definit cultural, cu ansamblul conotațiilor corespunzătoare.

6. 2. Varianta din 1972 a Inventarului de Personalitate California

Cele 18 dimensiuni: prezentarea scalelor: conţinuturi şi atribute în comportamentul interpersonal

Forma de baza a C.P.I., forma cel mai frecvent folosită cuprinde 18 scale şi este larg utilizată în practica diagnostică. Scalele, sunt grupate, aşa cum reiese şi din zonele din foaia de profil, în patru grupe de semnificaţii psihologice astfel (Gough. l969):

1. Scalele care indică mai ales dimensiuni ale personalităţii ce intervin în afirmarea persoanei, siguranţa de sine, imaginea de sine şi adecvarea interpersonală, şi anume este vorba de scalele: dominanţa, capacitatea de statut, sociabilitatea, prezenţa sociala, acceptarea de sine, starea de confort sau de bine psihic.

2. Scale care indică opţiunile valorice şi maturitatea interrelaţională: responsabilitatea, socializarea, autocontrolul, toleranţa, tendinţa de a face o bună impresie şi apelul modelul comun sau comunalitatea.

3. Scale ce măsoară mai ales nivelul motivaţional, potenţialul de realizare personală şi al centrării pe valorile intelectuale: realizare prin conformism, realizare prin independenţă şi eficienţa intelectuală.

4. Scale ce surprind unele modalităţi intelectuale ce conturează un stil personal, şi anume: intuiţia psihologică, flexibilitate şi feminitate/masculinitate.

Pentru fiecare dintre cele 18 scale alături de caracteristicile comportamentului autoevaluat, autorul prezintă şi o grupare de adjective care reprezintă modul cum un comportament extrem este perceput social. Astfel, este vorba de un număr de atribute prin care pot fi descrise persoanele de ceilalţi, notele standard pentru care este valabilă caracterizarea fiind cele peste sau sub medie.

Scala I: Dominanţa - Do

Scala vizează persoanele puternice, dominante, cu ascendent asupra altora, capabile să aibă iniţiativa şi să exercite conducerea; evaluează aspecte ale propensiunii de a conduce, persistenţa şi iniţiativa socială. Pentru Gough s-a pus problema de a

Conţinutul itemilor corespunzători acestei scale surprind: încrederea şi echilibrul, propensiunea de a – şi asuma responsabilitatea; persuasivitatea si fluenţa, un aspect de persistenţă tenace alături de ceea ce am putea numi “simţul datoriei", tendinţa de a privi lucrurile în faţă, de a înfrunta realitatea.

Scorurile peste medie indică persoane active, sigure pe sine, care anticipează insistă, au încredere şi independenţă.

Scorurile sub medie indică o persoană retrasă, inhibată, cu un comportament banal, indiferentă, tăcută, neorganizată, lentă în gândire şi la acţiune, cu tendinţa de a evita situaţiile de tensiune şi decizie, nesigură.

Scala II: Capacitatea de statut - Cs

Scala evaluează capacitatea personală pentru statut social (prezent sau dobândit), calităţi şi atribute personale care stau la baza acestei propensiuni şi conduc spre statut social.

Itemii prezintă în conţinutul lor: încrederea în sine şi echilibrul, sentimentul de siguranţă şi absenţa temerilor sau anxietăţilor, existenţa unor interese literare sau artistice, gradul de conştiinţă socială, interesul de a participa la viaţa socială a grupului.

Scorurile peste medie indică un individ ambiţios, activ, eficient, perspicace, ingenios, multilateral, ascendent, carierist, eficient în comunicare, care îşi urmăreşte scopul personal şi afirmă un câmp larg de interese.

Un scor sub medie indică un individ cu un comportament timid, apatic, convențional, relativ estompat, lent, cu o gândire stereotipă şi limitat în concepții şi interese, stângaci şi penibil în situațiile sociale cu care nu este familiarizat.

Scala III: Sociabilitate – Sy

Scala este construită, de asemenea, prin metoda criteriului extern de validare, în sensul că a fost inițial raportat la numărul de activități extracurriculare la care participă studentul.

Sociabilitatea îşi propune să diferențieze oamenii cu un temperament exteriorizat, sociabil, participativ, de cei retraşi, care evită contactele sociale.

Conținutul manifest al itemilor scalei se referă la: plăcerea pentru interacțiuni sociale, sentimentul de echilibru şi încredere în sine în relațiile cu ceilalți, interese culturale şi intelectuale, precum şi toleranța față de ceilalți, standarde stricte pentru sine.

Scorurile peste nota T50 indică un comportament participativ, întreprinzător, ingenios, se ataşează uşor, este competitiv, mereu în primele rânduri, fluent în gândire şi original.

Scorurile sub medie indică: un comportament greoi şi convențional în societate, liniştit, neangajat, sugestibil şi influențabil de reacțiile şi opiniile altora.

Scala IV: Prezența socială - Sp

Scala ce desemnează prezența socială este una dintre cele cinci dimensiuni ale testului construite pe cale rațională şi anume prin analiza consistenței interne, pornindu-se de la componente legate de echilibrul social, verva şi spontaneitatea comportamentului.

Conținuturile itemilor scalei vizează: plăcerea pentru interacțiuni sociale, încredere în sine, spirit deschis, atitudini aerisite față de regulile şi prohibițiile sociale, paralel cu accentul pus pe indatorire şi conformism.

Notele standard peste 50 indică un comportament spontan, imaginativ, neformalist, rapid, cu o natură expresivă şi creativă.

O femeie cu aceleaşi note este caracterizată de celalți prin adjective ca: aventuroasă, îndrăzneață, răutacioasă, deschisă, caută plăcerea, spontană, schimbătoare, ingenioasă, spirituală.

Scorurile joase, sub medie, caracterizează un individ precaut, moderat, răbdător, simplu, modest, dar şi oscilant şi nesigur în decizii, cu o gândire noncreativă.

Scala V: Acceptarea de sine - Sa

Scala este construită prin analiza consistenței inteme, cu scopul identificării unor persoane care manifestă un simț confortabil şi sigur al valorii personale, iar comportamentul lor social va exprima fie activ, fie pasiv această siguranță. Dimensiunea evaluează aspecte cum sunt: simțul valorii personale, acceptarea de sine, capacitatea de a gândi şi acționa independent.

Conținutul itemilor se refră la încrederea în sine, atitudinea lipsită de rigiditate față de regulile sociale, o acceptare candidă a slăbiciunilor umane.

Scorurile peste medie prezintă o persoană inteligentă, sinceră şi spirituală, pretențioasă, activă, centrată pe sine, insistentă, cu fluență verbală, cu siguranță şi încredere în sine.

Scrurile sub medie indică un comportament conservator, de nădejde, liniştit, deşi comod şi convențional, cu sentimente de culpabilitate, pasiv în acțiune şi limitat ca interese.

Scala VI: Stare personală de bine - *Wb*

Prima denumire a dimensiunii a fost “scala de disimulare", aceasta reprezentând o derivație a scalei inițiale, în care s-a inversat cheia de cotare: scorurile ridicate prezintă indivizii sănătoşi şi stenici, iar scorurile joase, sub medie, pe cei cu vitalitate diminuată şi incapabili să facă față cerințelor vieții cotidiene. În plus, scala diferențiază indivizii care simulează nevroza de indivizii normali şi de pacienții care răspund sincer, fiind şi una din principalele scale de validare ale testului .

Itemii scalei conțin referiri la: negarea unor simptome fizice şi mentale, negarea problemelor familiale majore; negarea conflictelor şi preocupărilor sexuale; negarea unor stări de tensiune, anxietate, teamă; afirmări ale independenței personale şi ale sentimentului de suficiență de sine în sensul şanselor oferite de muncă, afirmarea încrederii in viitor.

Scorurile înalte prezintă o persoană energică, întreprinzătoare, ambițioasă şi multilaterală, productivă, activă, acordă valoare muncii şi depune efort pentru plăcerea proprie.

Scorurile sub medie indică un comportament fără ambiție, comod, stângaci, precaut, apatic şi convențional, defensiv, limitat în gândire şi acțiune.

Scala VII: Responsabilitatea – Re

Scala se referă la persoanele conştiente, responsabile, care îşi iau obligațiile în serios şi în care putem avea încredere, legate de reguli şi ordine şi consideră că viața ar trebui să fie guvernată de rațiune.

Conținuturile manifeste ale acestor itemi vizează preocuparea pentru obligațiile sociale, civice şi morale; accentul pe datorie şi disciplina de sine; dezaprobarea pentru orice privilegii sau favoritisme; afirmarea echilibrului şi încrederii în sine şi în ceilalți.

Scala VIII: Socializarea - *So*

Scala se referă la gradul de maturitate socială, integritate şi corectitudine atins de individ şi este construită prin metoda criteriului extern.

Conținuturile manifeste ale itemilor se referă la aspecte care ilustrează teoriile psihologice privind delincvența, şi anume: sentimentul de căldură, satisfacție şi stabilitate familială, ca opus alienării şi resentimentului. Ceilalți itemi se referă şi la: sensibilitate socială şi empatie, ca opuse ignorării sau desconsiderării valorii personale; optimism şi încredere în sine, în contrast cu sentimente de alienare, inferioritate, disperare; adaptarea familială şi şcolară, opuse vagabondajului şi opozanței. Scala indică nivelul de maturitate, integritatea morală, capacitatea de a judeca şi de a respecta normele morale.

Scala IX: Autocontrolul - *Sc*

Scala este construită prin metoda analizei consistentei interne şi are ca scop principal evaluarea gradului de libertate al individului fațță de impulsivitatea şi centrarea pe sine; se referă la gradul şi adecvarea autoreglării şi autocontrolului, la dominarea impulsivității şi capacitatea de autodisciplinare. Scorurile foarte mari la această scală este faptul că trăirile foarte înalte exprimă situația de control prea strâns al impulsurilor şi agresivității, ceea ce paradoxal, poate conduce la acumulări interioare şi descărcări bruşte sau necontrolate, provocate de stimuli minori.

Conținuturile manifeste ale itemilor se referă la restrângerea manifestărilor iraționale, în special a agresivității; rațiunea şi logica sunt considerate drept cele mai adecvate soluții în situații problematice; evitarea conduitelor antisociale sau agresive; existența unor inhibiții sociale şi chiar a unui grad de modestie care indică o tendință spre autoanulare.

Scala X: Toleranța - To

Scala se referă la atitudini sociale permisive, lipsite de prejudecăți, deschise, care acceptă pe ceilalți așa cum sunt. Conținuturile manifeste ale itemilor scalei reflectă: deschiderea şi flexibilitatea, opuse rigidității şi dogmatismului; interesul pentru estetic şi scopuri intelectuale; încrederea ca opusă suspiciunii şi criticismului; negarea resentimentelor, a tendințelor mizantropice şi ostilității față de ceilalți; negarea anxietății, izolării, alienării; afirmarea echilibrului şi siguranței de sine.

Scala Xl: Impresie bună - Gi

Scala, construită prin metoda criteriului extern, are un dublu scop: identificarea disimulărilor, dar şi a persoanelor capabile să creeze impresie favorabilă şi pe care le interesează felul cum reacționează ceilalți față de ele.

Conținuturile manifeste accentuează partea pozitivă şi elimină negativul, astfel că majoritatea se referă la aprecieri asupra bunei funcționări şi virtuților, negarea conduitei antisociale, a plângerilor şi eşecurilor personale; apare negarea oricărei tendințe spre agresivitate, afirmarea încrederii şi siguranței de sine, cu aspecte de modestie; afirmarea stabilității şi a capacității de a face față adversității; axarea pe aspectele aprobate social; afirmarea capacității de a întreține relații pozitive cu alții şi a opiniilor favorabile despre semeni.

În principal, scala identifică persoanele care doresc să facă impresie bună, preocupate de ceea ce gândesc alții despre ele şi care fac ceea ce se aşteaptă alții.

Scala XII: Comunalitatea - Cm

Scala are scopul de a identifica protocoalele în care s-a răspuns într-o manieră întâmplătoare iar conținuturile manifeste ale itemilor săi reflectă: o bună socializare; negarea tendințelor nevrotice; comportament şi atitudini convenționale; conformismul; optimismul.

Comunalitatea se referă la măsura în care reacțiile şi răspunsurile individului corespund unui “model comun" stabilit empiric.

Sala XIII: Realizarea prin conformism - Ac

Scala XIII este una motivațională care reflectă factori motivaționali şi atitudinali, asociați cu realizarea academică de niveluri înalte. Scala ce a fost realizată prin metoda criteriului extern se referă la conformism înțeles ca o canalizare a trebuinței de realizare.

Continuturile manifeste ale itemilor corespunzători se referă la: hotărârea şi plăcerea pentru a se pregăti şi a avea eficiență în învățare; sentimentul de vitalitate şi eficiență în general; acceptarea regulilor şi cerințelor şi refuzul frivolității şi al comportamentului nonconfomist; temperarea şi încrederea în propriile capacități; autoaprecierea privind modul planificat şi muncitor de a se implica în viață; reliefarea acelor factori de interes şi motivație care facilitează realizarea în orice cadru unde asemănarea cu modelul sau supunerea față de anumite obiceiuri este un comportament pozitiv.

Notele standard peste medie prezintă o persoană capabilă, cooperantă, eficientă, organizată, responsabilă, fermă şi sinceră; persistentă şi muncitoare; apreciază activitatea şi realizarea intelectuală.

Când notele T sunt sub medie, aceasta înseamnă că este vorba de o persoană vulgară, încăpățânată, distantă, dificilă, primejdioasă, înfumurată, care se dezorganizează uşor sub stresul presiunilor şi conformismului; pesimistă în privința viitorului profesional.

Scala XIV: Realizarea prin independență - Ai

Scala măsoară interesul subiectului pentru acele situații, inclusiv pregătirea academică, în care se cere independență în gîndire, valorizarea potențialului propriu.

Conținuturile manifeste ale itemilor se referă la: toleranța crescută pentru ambiguitate şi refuzul unor atitudini simplist dogmatice sau autoritare; refuzul unor reacții convenționale, chiar dacă este vorba de a susține o opinie nepopulară şi controversată; plăcere pentru activități independente, chiar dacă nu sunt necesar utilitare; afirmarea unei gândiri pozitive față de alții; afirmarea unui nivel de adaptare manifest în prezent; afirmarea unor valori morale bine dezvoltate; interesul şi motivația care facilitează realizarea în orice cadru unde autonomia şi independența sunt comportamente pozitive.

Scorurile peste medie caracterizează o persoană matură, eficace, puternică, dominantă, pretențioasă şi precaută, independentă şi sigură pe sine, cu abilitate intelectuală şi discernământ.

Scorurile scăzute indică un comportament inhibat, anxios, prudent, nemulțumit, mărginit şi suspicios, umil şi supus față de auotități; îi lipseşte introspecția şi înțelegerea de sine.

Scala XV: Eficiența intelectuală- Ie

Este o scală care indică interesul pentru valori intelectuale, opus celei pentru valori practice.

Conținutul manifest al itemilor se referă la aspecte precum: capacitatea de a face față unor situații de nedeterminare şi ambiguitate; sentimentul adecvarii şi eficienței personale; interesul pentru activități de cercetare; plăcerea de a face planuri şi de a le realiza; importanța pe care o acordă problemelor intelectuale şi de cunoaştere; un comportament flexibil, relativ instabil şi mai puțin organizat. Scala indică gradul de eficiență personală şi intelectuală la care a ajuns individul.

Scorul peste nota T50 indică o persoană eficientă, cu o gândire clară, capabilă, inteligentă, progresistă, ordonată, meticuloasă şi ingenioasă, mereu alertă şi bine informată. Acordă importanță mare problemelor intelectuale şi de cunoaştere.

Scorul sub nota T50 prezintă o persoană prudentă confuză, comodă, defensivă, superficială şi fără ambiție; cu o gândire convențională şi stereotipică. Îi lipseşte direcționarea şi disciplina de sine.

Scala XVI: Înclinația psihologică - Py

Scala surprinde gradul în care individul se implică şi este sensibil la necesitățile interne, la cauze şi la experiențele semenilor.

Conținutul manifest al itemilor reflectă: capacitatea de mobilizare a resurselor pentru concentrarea pe problemă, capacitatea de a tolera ambiguitatea şi dezordinea; disponibilitatea pentru muncă în genere şi pentru cea de cercetare în special; sacrificiul recompensei imediate pentru ambițiile sau reuşitele pe termen lung; interesul pentru aspectele practice; un mod deschis de a fi, atitudini deschise, liberale, neconvenționale.

Scorul peste medie la aceasta scală indică o persoană cu următoarele caracteristici: atentă, spntană, rapidă, receptivă, vorbăreață, ingenioasă şi flexibilă, cu o bună fluență verbală şi cu ascendență socială, nesupusă regulilor, restricțiilor şi constrângerilor.

Scorul sub medie este corespunzător unei persoane apatice, paşnice, serioase, prudente şi modeste, cu un tempo liniştit şi precauție, conformistă şi convențională.

Scala XVII: Flexibilitatea - Fx

Scala evaluează persoanele flexibile, adaptabile, capabile de schimbare în gândire, conduita, temperament.

Conținutul manifest al itemilor se referă la: refuzul unor atitudini simplist dogmatice sau autoritare; toleranță înaltă pentru nesiguranță sau ambiguitate; relativă

instabilitate, lipsa expresă de ordine, un mod relaxat, necritic de a aprecia standardele morale şi prescripţiile etice.

Scorurile peste medie prezintă o persoană introspectivă, neformală, aventuroasă, cu încredere în sine, cu simţul umorului, nesupusă, idealistă şi egoistă, sarcastică şi cinică; se concentrează mult pe amuzamentul şi plăcerea personală.

Scorul sub medie prezintă o persoană precaută, prudentă, neliniştită, harnică, cenzurată, politicoasă, metodică şi rigidă; formală şi pedantă în gândire; plină de respect faţă de autoritate, obiceiuri şi tradiţie.

Scala XVIII: Feminitate - Fe

Ultima scală a inventarului, construită prin analiza criteriului extern, evaluează interesele caracteristice genului, respectiv feminitatea sau masculinitatea intereselor subiectului. Scorurile înalte indică interese mai mult feminine, iar cele joaase - interese mai mult masculine

Itemii au în conţinut referiri la: preferinţa pentru roluri convenţional feminine, faţă de cele masculine; emotivitatea şi sensibilitatea interpersonală; propria modestie, reţinere şi lipsa impulsivităţii; interesul scăzut faţă de politică, afaceri, realizări sociale.

Scorul peste nota T50 prezintă o persoană apreciativă, calmă, de încredere, blândă, temperată perseverentă şi sinceră, care respectă şi accepta semenii, se comportă cinstit şi simpatic.

Scorul sub medie este întâlnit la persoanele expeditive, încăpăţânate, ambiţioase, masculine, active, robuste, oportunistă în relaţiile cu semenii; o astfel de persoană este deschisă şi directă în gândire şi acţiune, nerăbdătoare când este vorba de întârziere, indecizii şi reflecţie.

6. 3. Interpretarea foii de profil CPI

Având în vedere modul de construire al C.P.I. permite o interpretare multifazică şi profundă, lucru posibil mai ales prin intercorelarea scalelor şi prin faptul că scorul unei scale trebuie înţeles ca antrenând în mod necesar o ipoteză legată de comportament, ipoteza la care se poate răspunde prin scorul altor scale. În plus, Gough oferă şi modele de intercorelaţii empirice între scorurile la unele dintre scale.

Interpretarea foii de profil devine o muncă de cercetare, care presupune formularea de ipoteze şi căutarea soluţiei, determinarea unor alternative de clarificare a datelor şi îmbinarea aspectelor intercorelate într-un model comportamental coerent. Astfel, se conturează o structură care ne poate deschide noi ipoteze, care dacă nu pot fi direct verificate prin C.P.I. pot oferi alte alternative de interpretare; de exemplu, un comportament care antrenează vârsta subiectului, sexul şi unele scale precum Sa, Wb, Cm, Sc etc. poate conduce spre spre ideea unui posibil sindrom psihopatologic, ce poate fi verificat prin MMPI, sau spre ipoteza unui eu neformat, imatur, slab, care poate fi cercetată adecvat prin probe proiective.

Interpretarea protocolului C.P.I. nu se poate face decât de persoane care cunosc teoriile personalităţii, dezvoltarea personalităţii, teoriile motivaţiei şi valorilor dar şi testul şi clarificările conceptuale. Gough se exprimă în acest sens explicând că C.P.I. este un test profesionist, interpretabil doar de profesionişti care s-au format pentru interpretarea acestei probe. (M. Minulescu, 2004)

6.3.1. Validarea profilului

Prima etapă în interpretare este validarea protocolului, validări pe care le construieşte autorul iniţial doar cu ajutorul scalelor Wb, Cm şi Gi dau acces spre o imagine anticipată asupra protocolului pe care îl interpretezi, sau mai bine-zis, a felului cum poate fi interpretat; invalidarea nu semnifică aici imposibilitatea de a

înțelege ceva din protocol, dar oferă o cale de acces spre perspectiva din care pot fi făcute interpretările.

Într-o primă fază se va verifica dacă s-a răspuns la toți itemii testului, întrucât itemii necompletați scad validitatea chestionarului. De asemenea, sunt controlate indeciziile, răspunsurile duble, cerându-li-se subiecților să evite astfel de situații. Se urmăreşte exsitența unui model de răspuns specific adoptat de subiect pentru a face față sarcinii (este vorba de a răspunde numai negând sau numai acceptând etc).

Scalele Wb, Gi şi Cm sunt construite pentru a oferi posibilitatea validării modului în care subiectul a răspuns. Astfel pot apărea situațiile:

- scorurile mici la Wb şi Cm, mai ales cele sub nivelul 20 (note standard) indică tendința subiectului de a răspunde acceptând ("Adevarat") itemii simptomatici; aspectul poate fi verificat şi prin nivelele scalelor Sc, To, Ai şi Fx, care vor fi foarte mici dacă este prezentă tendința de a accepta un item nefavorabil;
- scorul la Gi este şi mai sigur pentru o falsificare în sensul înrăutățirii (cu observația că acest lucru pare să fie mai valid la bărbați decât la femei); invalidarea unui profil din cauza simulării în sensul negativizării situației nu ne permite să utilizăm adecvat chestionarul pentru a diagnostica forța sau slăbiciunea eului ori pentru a evalua dinamica şi tendințele conflictuale.
- un scor sub nota T25 la Cm poate să ne indice: subiectul a răspuns la întâmplare; nu a înțeles conținutul itemilor datorită unui QI sub medie; prezintă un grad neobişnuit de stranietate în felul cum evaluează lucrurile obişnuite. Ultima din ipoteze poate fi verificată prin scalele abreviate din M.M.P.I.
- scoruri mari la toate scalele, în special la Gi apar atunci când subiectul falsifică răspunsurile pentru a se pune într-o lumină favorabilă; cercetările au demonstrat că acest fenomen este frecvent întâlnit la subiecții alcoolici, care nu dispun de un autoreglaj adecvat, astfel încât, răspund cvasi-automat, alegând varianta care li se pare că este dezirabilă social.

Etapele de validare a profilului, pentru varianta C.P.I. elaborată în 1987 sunt dominate de calcularea ecuațiilor de regresie, folosite atunci când se constată depăşirea scorurilor critice, deci un sens de invalidare (Pitariu, Albu, 1993)

Validarea este etapa premergătoare obligatorie a interpretării propriu-zise a profilului C.P.I.

6.3.2 Strategii în interpretarea corelativă a dimensiunilor ce au relevanță din profilul C.P.I.

Această a doua etapă principală a interpretării se desfăşoară pe următoarele secevențe:

1. Analiza configurației profilului Scorurile peste medie indică, în general, o adaptare pozitivă, iar scorurile sub medie indică zonele unde apar probleme; în unele cazuri pot fi folosite norme ale unor grupuri de referință pentru comparații. O astfel de analiză globală n epermite să formulăm primele ipoteze de lucru, pornind de la scorurile extreme.

2. Evaluarea condiției eului poate presupune un prim demers de cercetare pornind de la ipoteza legată de vârsta şi sexul subiectului şi de la scalele implicate în condiția eului, şi anume: Sa, Wb, şi Fe. Astfel, aceste trei scale ne permit să ne formăm o imagine privind forța eului: acceptarea de sine, corelată cu nivelul energiei vitale (capacitatea de a trece peste dificultăți, sau reversul, stagnarea şi pesimismul în

fața vieții) şi cu nivelul de integrare a calităților relative la genul feminin sau masculin căruia îi aparține subiectul. Putem să descoperim persoane a căror Sa este înaltă dar sunt pesimişti şi retraşi în fața vieții şi nu-şi acceptă nici calitățile legate de genul feminin sau masculin, par să tindă spre afişarea unor comportamente care țin de genul opus. Astfel, putem întâlni o femeie care are un comportament dur, rece, critic (scor la Fe mult sub medie), sau un bărbat cu un comportament susceptibil, sensibil afectiv, tipic feminin.

Aceste situații sunt mai puțin grave pentru persoanele aflate în plin proces de formare a personalitații în adolescență, fiind mai multe şanse de corectare.

3. *Evaluarea celor patru grupări delimitate din foaia de profil* grupări care sunt consecința cercetărilor ce au vizat intercorelațiile scalelor din foaia de profil. Autorul recomanda studierea diferențelor de scoruri în mod corelat, nu izolat pentru fiecare scală. Vom prezenta în continuare aceste grupări ale scalelor.

a. Prima grupă de scale, de la Do la Wb, evidențiază ascendența, eficiența personală, siguranța de sine. De exempu, când avem scoruri peste medie la această grupă de scale putem spune că este vorba de un subiect extravert, care se implică în relaționări, cu imagine de sine pozitivă (Sa şi Wb). Când avem scoruri la Sp şi Sy sub medie este confirmată tendința spre introversie, spre restrângerea nivelului interelațiilr.

b. Grupul al II-lea de scale, de la Re la Cm se referă la gradul de conştientizare şi acceptare a cerințelor sociale, la nivelul de socializare atins, la maturitatea socială în sensul modului netensionat, autocontrolat de a relaționa.

c. Gruparea a III-a, de la Ac la Ie, reprezintă scale prin care aspectele motivaționale implicate masoară potențialul de realizare personală, stilul de integrare, tipul de valori d0minant.

d. Grupul al IV-lea reprezinta modalități intelectuale-atitudinale şi tipologia feminină sau masculină a intereselor.

4. *Evaluarea conform grupărilor de scale rezultate în urma analizei factoriale*. Aceste prelucrări statistice l-au dus pe Gough la următoarele grupări:

- Factorul descris ca sănătate mentală, adaptare şi conformism social, cuprinde scalele: Wb, Re, So, Sc, To Gi şi Ac, dimensiuni ce sunt considerate fațete ale adaptării sociale pozitive.

- Factorul II, este un factor stabil, cuprinzând scalele Do, Cs, Sp şi Sa, factor ce cuprinde, cu excepția scalei Wb, prima grupare a testului, descriind eficiența interpersonală.

- Factorul III, respectiv scalele Ai şi Fx în principal, în unele studii fiind incluse şi scalele To, Ie şi Py, factor ce pune accent pe independența în gândire şi acțiune vs. rigiditatea sau conformismul rigid față de autoritate. Având în vedere că trei dintre scale, To, Ai şi Fx au peste 90% din itemi în cheia Fals, unii cercetători au denumit acest factor tendința de ”a spune da" vs. “a spune nu".

- Factorii IV şi V sunt scalele Cm, So şi respectiv Fe.

- Factorul VI a fost denumit, datorită încărcăturii principale în Cm “set mental" sau “atitudinea față de test", sau conformism inflexibil în raport cu standardele convenționale sau forța superegoului.

- Factorul V nu apare în toate analizele factoriale, fiind denumit sensibilitate emoțională feminină vs. duritate masculină sau feminitate vs. masculinitate.

5. *Analiza de pattern* presupune analiza modelelor de relaționare, rezultate din formularea unor ipoteze formulate din studiul semnificației scalelor grupate. Astfel, este posibilă o analiză structurală, în care scalele sunt inpterpretate corelat.

Aceste grupări sunt următoarele: scala Do în raport de Gi şi de Sy, corelarea So cu Sc, Re şi Cs, Re şi Do, dintre Ac şi Ai.

Exemple:

- dacă atât scala Do, cât şi scala Gi prezintă scoruri ridicate peste medie, este vorba despre o persoană care doreşte să domine, să conducă, dar acordând respect celorlalți;
- când avem Do înalt, Gi scăzut, avem conducători egocentrici;
- pentru Do scăzut şi Gi înalt, este vorba de persoane care evită pozițiile de responsabilitate socială, deşi îi interesează aprobarea socială; pentru modelul ambelor scale cu scoruri submedii, se poate vorbi de un subiect retras, mai puțin eficient social, care se simte uşor ofensat.

6. *Interpretarea percepției sociale a comportamentulu*i este valabilă pentru scoruri extremizate, ceea ce înseamnă note T sub 35 sau peste 75. Analiza adjectivală se face doar pentru scorurile ridicate şi pentru cele coborâte şi reprezintă imaginea socială pe care comportamentul persoanei o poate crea celor din jur, conform mentalității comune.

Adjectivele au fost selectate de autor astfel: persoanelor care-l cunosc pe subiect li s-a cerut să aleagă adjectivele caracteristice, cele care întrunesc acordul fiind considerate descriptive. Apoi, grupului de subiecți – țintă li s-a administrat inventarul California şi s-a determinat prin prelucrări statistice lista de adjective care caracterizeaza comportamentul unui subiect masculin sau feminin în ochii opiniei publice pentru scoruri înalte şi scăzute ale fiecărei scale. Se recomandă ca în analiza adjectivală să se evite generalizări care să depăşească datele eşantionului inițial. De exemplu, faptul că studenții care au obținut un Do înalt au fost descrişi ca ambițioşi nu înseamnă că aceeaşi interpretare este valabilă şi pentru pacienți psihiatrici care au Do înalt.

Analiza adjectivală duce la interpretări diferite pentru fiecare scală, mai ales în raport cu sexul subiectului şi cu comportamentul; de exemplu, în descrierea unei persoane care are scoruri mai înalte la Do față de Cs, se pune accent pe forța şi dinamismul său. Foarte important este să se ia în considerare, în interpretare, relevanța contextului socio-cultural şi diferențele de mentalitate posibile între diferite culturi.

7. *Reținerea ipotezelor care vor constitui structura explicativă generală a protocolului şi care vor fi corelate cu date din dosarul subiectului (vârsta, sexul, istoria cazului), şi care vor confirma sau nu semnificațiile acestora.*

Chestionarul de Personalitate California constituie unul dintre cele mai cunoscute şi mai aplicate instrumente, cea mai larga utilizare fiind indicată pentru problematica din şcoli, colegii, industrie şi afaceri sau din acele instituții medicale şi acele birouri de consiliere care sunt axate pe probleme de neadaptare sociala (Megargee, 1972).

În general, C.P.I. se administrează că proba de personalitate alături de alte probe psihologice, dar există şi utilizări singulare, specializate. De exemplu, în determinarea distanței dintre imaginea de sine acceptată de subiect şi eul ideal. Procedura se aplică în situația unor cazuri de consiliere comportamentală sau clinică, când, se poate cere unui adolescent sau unui nevrotic să completeze testul a doua oară aşa cum ar dori să fie. În consilierea clinică se poate aplica în sensul unei imagini retrospective, care să afirme modul în care se aprecia subiectul in situații trecute, comparativ cu situația prezentă

Inventarul este folosit şi în consilierea de familie, caz în care se administrează atât pacientului, cât şi membrilor familiei, pentru a se stabili natura relațiilor de

familie, eventualele modele comportamentale care influențează conduita adolescentului, incongruențele sau incompatibilitățile dintre membrii familiei, care pot sta la baza unui conflict deschis sau ascuns. Pot fi studiate şi profilele soților când există conflicte personale între soț şi soție sau alte perechi din sfera familiei realizându-se analiza de profunzime a celor două protocoale, corelând semnificația scorurilor la diferite scale.

6. 4. Varianta 1987 a C.P.I şi modelul cuboid

În l987, Gough publica ultima versiune a chestionarului, modificată, în senul că includea încă două scale care prezentau o stabilitate si validitate bine demonstrate prin coerența datelor de cercetare, şi anume "independența" şi “empatia" (Pitariu, Albu, 1993).

O altă modificare a noii variante se referă la definirea 13 scale cu “orientare specială" cum ar fi: potențial managerial, orientare către muncă, temperament creativ, scala unipolară pentru masculinitate, scala unipolară pentru feminitate, scala Levendhal pentru anxietate, scala de narcisism, scala de orientare spre întărirea legală etc.

Noile scale standard care s-au adăugat celoralte evaluează comportamentul în următorii termeni:

Scala de independență (In) este destinată masurării resurselor individului şi distanței dintre sine şi ceilalți. Scorurile înalte indică un comportament independent, echilibrat şi relativ detaşat de ceilalți. Scorurile sub medie indică tendința de a căuta sprijin din partea altora, de a evita conf1ictele, de a întârzia sau de a evita acțiunea.

Scala de empatie (Em), evaluează intuiția şi rezonanța afectiv-cognitivă față de alte persoane. Notele peste medie indică un sentiment de confort personal şi acceptarea de către cei din jur, orientat spre sesizarea nuanțelor sociale şi spre optimism. Scorurile sub medie indică un comportament neempatic, sceptic în relațiile cu ceilalți, defensiv în raport cu dorințele sau sentimentele altora.

În foaia de profil scalele acestei variante sunt grupate astfel:

- evaluarea stilului şi orientării interpersonale: Do, Cs, Sy, Sp, Sa, In, Em;
- evaluarea orientării normative şi a valorilor: Re, So, Sc, Gi, Cm, Wb, To;
- evaluarea funcționării cognitive şi intelectuale: Ac, Ai, Ie;
- evaluarea perceperii rolului şi stilului personal: Py, Fx, F /M.

Modelul cuboid

În afara procedurii standard de interpretare a scalelor noua variantă include şi o nouă posibilitate, şi anume referirea la un model al personalității, denumit de Gough “modelul cuboid". Acest model conceptual asupra structurii personalității are trei vectori principali (cf. Pitariu, Albu, 1993): vectorul 1, care semnifică stilul interpersonal, vectorul 2, care semnifică raportarea la normele sociale, şi vectorul 3, care semnifică sentimentul personal de competență. Gough aprecia că aceşti 3 vectori, măsurați prin prin scale special structurate trei dimensiuni cardinale ale personalității, responsabile de stilul personal care este specific comportamentului desfăşurat al persoanei.

Dimensiunile sunt prezentate ca un continuum de la un maxim spre un minim, de-a lungul căruia Gough prezintă şapte nivele de comportament care definesc intercorelarea vectorilor la nivelul unei secțiuni transversale a modelului cuboid. Intersecția vectorului 1 (extraversia - introversia) şi a vectorului 2 (dependența - independența de norme) prilejuieşte definirea a patru stiluri comportamentale, denumite de Gough cu literele greceşt: alfa (extravert şi dependent), beta (introvert şi dependent), gama (extravert şi independent) şi delta (introvert şi independent).

Aceste patru zone ale intersecției dintre vectorul 1 şi 2 capată specific prin raportarea la vectorul 3 (încredere - neîncredere în sine) şi variază de-a lungul acestei dimensiuni; Gough defineşte şapte tipuri de alfa (de la carismatic la autoritar, trecând prin nivelul 4 manipulativ), şapte tipuri de beta (de la virtuos la conformist, trecând la nivelul 4 prin conențional), şapte tipuri de gama (de la creativ la antisocial, trecând la nivelul 4 prin înstrăinat), şapte tipuri de delta (de la complex la instabil, trecând la nivelul 4 prin conflictual). Polul superior este definit contribuția maximă a încrederii în sine, față de polul inferior, definit prin contribuția maximă a neîncrederii în sine.

Modelul cuboid reprezintă o încercare de a cuprinde personalitatea într-o structură interpretativă geometrică mai apropiată de realitatea vie.

Bibliografie generală

1. Adler, A., *Le sens de la vie*, Payot, Paris 1953.
2. Allport, G., *Personality: A Psychological Interpretation*, Holt Rinehart & Winston, New York, 1937.
3. Anastasi, A., *Psychological Testing*, MacMillan Publ. Co., New York, 1987.
4. Băban, A., Derevenco, P., Eysenck, S.B.G., *Testul E.P.Q.*, *Revista de Psihologie*, nr. 1, 1990.
5. Cattell, R.B., *Personality and Motivation Structure and Measurement*, 1957 (cf. M. Minulescu, 2004)
6. Cattell, R. B., Manuel pour l'aplication de l'Echelle d'Anxieté, C.P.A., Paris, 1960
7. Corman, L., *Nouveau manuel de morpho-psihologie*, Stalts, 1967.
8. Corsini, R.J., *Encyclopedia of Psychology*, vol. 3, John Wiley&Sons Inc., 1994.
9. Crăciunescu, M., *Intro-extravesiunea*, Ed. Ştiințifică, Bucureşti, 1991.
10. Crețu, R.Z., *Evaluarea personalității. Metode alternative*, Ed. Polirom, Iaşi, 2005.
11. Dafinoiu, I., *Personalitatea. Metode cantitative de abordare. Observația şi interviul*, Ed. Polirom, Iaşi, 2007.
12. Eysenck, H.J., *Les dimensions de la personalité*, Presses Universitaires de France, Paris, 1950.
13. Eysenck, H.J, *The dynamics of anxiety and hysteria*, Routledge and Kegan Paul, London, 1957.
14. Eysenck, H.J, *The scientific study of personality*, Routledge and Kegan Paul, London, 1958.
15. Eysenck, H.J, *The structure of human personality*, Methuen &co Ltd., London, 1970.
16. Eysenck, H.J, Arnold W., Meili, R., *Encyclopedia of Psychology*, London Search Press, 1972, vol. I, p. 356, vol. II, p. 157, 325.
17. Eysenck, H.J., Eysenck, M., *Descoperierea comportamentului uman*, Ed. Teora, Bucureşti, 2000.

18. Freud, S. *Trois essais sur la theorie de la sexualite*, Gallimard, col. Idees, 1963.
19. Gough, H.J., *Manual for the California Personality Inventory*, Consulting Psychologist Press, Palo Alto, California, 1969 (cf. M. Minulescu, 2004).
20. Gulian, E., Andriescu, N.T., *Etalonarea chestionarului de personalitate Eysenck în România*, Revista de Psihologie, nr. 3, 1975.
21. Jung, C.G., *Puterea sufletului. Antologie.* A doua parte. Descrierea tipurilor psihologice, Editura Anima, Bucureşti, 1994.
22. Jues, J.P., *Caracterologia. Cele 10 sisteme de bază.* Ed. Teora, Bucureşti, 1999.
23. Lelord, Fr., Andre, C., *Cum să ne purtăm cu personalitățile dificile*, Ed. Trei, Bucureşti, 1998.
24. Leonhard, K., *Personalități accentuate în viață şi în literatură*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1972.
25. Linton, R., *Fundamentul cultural al personalității*, Ed. Ştiințifică, Bucureşti, 1968.
26. Minulescu, M., *Chestionarele de personalitate în evaluarea psihologică*, Garell Publishing House, Bucureşti, 1996.
27. Minulescu, M., *Psihodiagnoza modernă. Chestionarele de personalitate*, Ed. Fundației România de Mâine, Bucureşti, 2004.
28. Pitariu, H. Albu, M., *Investigarea personalității cu ajutorul Inventarului de Personalitate California, Revista de Psihologie* 26, 1980, 461 – 473.
29. Pitariu, H., Albu, M., *Inventarul de Personalitate California: prezentare şi rezultate experimentale, Revista de psihologie*, 1993, 39, nr. 3, 249 – 263.
30. Pitariu, H., Albu, M., *Psihologia personalului. Măsurarea şi interpretarea diferențelor individuale*, Ed. Presa Univ. Clujeană, Cluj Napoca, 1996.
31. Sheldon, W.R., *Les varietis de la constitutions psysione de l homme*, P.U.F., Paris, 1950.
32. Şchiopu, U., *Introducere în psihodiagnostic*, Ed. Fundației Humanitas, Bucureşti, 2002.
33. Zlate, M. *Eul şi personalitatea*, Ed. Trei, Bucureşti, 1997.
34. *DSM IV, Manual de Diagnostic şi Statistica Tulburărilor Mentale*, American Psychiatric Association, Ed. A.P.L.R., Bucureşti, 2000.